

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 201 (17).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i küsimise peale kaitsepolitsei likwideerimise kohta. — 3. Wabariigi Walitsuse wastamine P. Keerdo ja A. Hansen'i küsimise peale töölisorganisatsioonide terroriseerimise kohta kaitsepolitsei poolt. — 4. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele waesemate elanikkude rawitsemise asjus. — 5. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile riigistatud maade kasutamise kohta Järwamaal. — 6. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek teedeministrile raudtee kütteladude töölistele ületundidetasu maksmatajätmise kohta. — 7. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööministrile endiste mõisatööliste käes tarwitada olewate maatükkide ülesütlemise kohta. — 8. Eesti sotsiaaldemokraatlike tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sekwestreeritud Wene-Balti tehaste tööliste töötasu vähendamise ja üürisuurendamise kohta. — 9. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Järwamaa kriminaalpolitsei ülemale maaandmise kohta. — 10. Riigi 1923 a. eelarwe — II lugemisel. Haridusministeerium.

Riigikogu koosolek 15. weebruaril 1923 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 88 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, põllutööminister **B. Rostfeldt**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma:** Awan Riigikogu koosoleku. Sõna päewakorra kohta on rkl. Arro'l.

Chr. Arro (põl.): Tänane arupärimiste ja küsimiste päewakord ei ole mitte pikk ja arwata on, et wastamisi kui ka läbirääkimisi palju ei tule; sellepärast on loota, et päewakord rutemini läbi läheb kui harilikult. Teen ettepaneku päewakorda täiendada punktiga: riigi 1923 aasta eelarwe II lugemisel, wõttes see wiimaseks päewakorra-punktiks.

Juhataja **K. Wirma:** Teistsuguseid ettepanekuid ei tehta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud päewakorda wõtta riigi 1923 aasta eelarwe II lugemisel — wiimase päewakorra-punktina. Sellega on päewakord kindlaks määratud.

Riigikogu läheb esimese päewakorra-punkti juurde.

2. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Reesen'i küsimise peale kaitsepolitsei likwideerimise kohta.

Esimese küsimise peale pean wastama, et wabariigi kaitsepolitsei ülesanded on ette nähtud kaitsepolitsei korraldamise seaduses, mis on wastu wõetud 1920 aastal ja awaldatud sama aasta „Riigi Teatajas“ nr. nr. 61 ja 62. Selle korraldamisseaduse paragrahwid 1, 7 ja 9 kõnelewad sellest, missugused ülesanded on kaitsepolitseil.

Teise küsimise peale, kas kawatseb walitsus esineda seaduseelnõuga kaitsepolitsei ärakaotamise kohta, pean wastama, et walitsus seda praegu mitte ei kawatse.

Juhataja **K. Wirma:** Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine P. Keerdo ja A. Hansen'i küsimise peale töölisorganisatsioonide terroriseerimise kohta kaitsepolitsei poolt.

Siseminister **K. Einbund:** Riigikogu liikmed Keerdo ja Hansen küsiwad, esiteks: Kas sünniwad sarnased töölisorganisatsioonide terroriseerimised walitsuse teadmisel ja kas niisuguseks „riigiwastastega wõitlemiseks“ nõutaksegi kaitsepolitseile kümmed miljonid? Teiseks: Kui ei, siis mis mõtleb Wabariigi Walitsus

ette võtta, et niisugune töölisliikumise terroriseerimine lõpetatakse ja süüdlased wastutusele võetakse? Põhjusena toovad Riigikogu liikmed Hansen ja Keerdo esile juhtumise uueaasta wastuvõtmisest Tartus, kus töölisühisuste kesknõukogu aken olewat kiwiga sisse wisatud. Välja tulles tabatud uulitsal teiste seas ka kaitsepolitsei agent Schneider, kes ka politseisse wiidud. Järeluurimisel selgus, et tõesti nimetatud kaitsepolitseiniku peale politseis protokoll tehtud on. Protokollile järele waadates ei ole aga mitte selge, kes selle akna sisse wisanud on. Tõsiasi on, et aken on katki wisatud. Protokoll, mis sarnasel korral politseis tehakse, saab käigu rahukohtu trahwiseaduse paragrahw 38 ja kui sellega ühenduses ka veel purjusolek, siis ka veel paragrahw 42. järel. Kas nüüd nimetatud agent selles asjas süüdi on, wõi mitte, ei ole teada. Protokollile järele ei wõi ütelda, et ta süüdi oleks. Ei wõi ka seda ütelda, et ta mitte süüdi pole. Et sellest juhtumisest välja wõiks lugeda tööliklassi terroriseerimist, ei saa kuidagi tõendada, sest kaitsepolitsei agent ei ole esinenud siin mitte riigiametnikuna, waid eraisikuna ja kui tema seda tõesti tegi, siis teame, et seltskonnas tuleb meil pahasti sarnaseid asju ette, kus aknaid puruks löüakse ja teisiti uulitsarahu rikutakse, kuid selle eest on harilik käik rahukohtuniku juurde, mille eest siis ka wastaw karistus süüdlasele järgneb. Kui tõesti see agent süüdlaseks saab tunnistatud, mis praegu mitte selge ei ole, siis on loomulik, et tema ülemus sellest wastawad järeldused teeb ja teda samasugune karistus ootab.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on rkl. Keerdo'l küsimise ettekandmiseks.

4. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele waesemate elanikkude rawitsemise asjus.

P. Keerdo (väljasp. rhm.) (loeb): Tartu ülikooli kliinikutes maksab haigete rawitsusele wõtmisel kord, mille järele wastu wõetakse ainult neid kodanikke, kes 2 nädala eest rawitsemise kulud ette ära tasuwad, ehk kui nad oma-

walitsuslistelt asutustelt tunnistuse toovad, et need rawitsemise kulude eest wastutawad. Samasugune korraldus pandi hiljuti maksma riigi terwishoiu peawalit-

suse teadmisel ka Tallinna linna keskhai-gemajas. Niisugune rawitsusele wastu-wõtmise kord teeb waesematel inimestel haiguse korral rawitsemise täiesti wõimataks. Sest waestel inimestel pole wõimalik 2 nädala eest kõrgeid haigemaja kulusid ette maksta. Samuti pole haigel wõimalik sagedasti kümneid werste enne wallamaija minna, waid sureb enne teel ära.

Silmas pidades, et tööliselajate wastu algatatud poliitilisi protsesse, töölisajakirjanduse sulgumist jne. on alati põhjendatud meil makswate tsaariaegiste seaduste ja senati seletustega, sama senati seletuse järele aga haiged haigemajadesse rawitsemisele wastu tuleb võtta ainult isikutunnistuse (passi) ettenäitamisel, waatamata, kas neil wõimalik rawitsemise kulusid katta wõi mitte, — soowin Wabariigi Walitsuselt lähemal Riigikogu arupärimiskoosolekul wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas leiab Wabariigi Walitsus, et tsaariaegistest seadustest ja senati seletustest ainult need maksawad, mis sihitud töölisliikumise wastu?

2) Mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et kirjeldatud rawitsemisele wastu-wõtmise kord saaks ära kaotatud ja kuidas mõeldakse waesematele elanikkudele haiguste kordadel rawitsemist kindlustada?

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

5. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutöministrile riigistatud maade kasutamise kohta Järwamaal.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Kuna suur hulk tegelikka maaharijaid on hoopis ilma maata ja eluasemetagi ning hoolimata sellest, et maa peaks minema nende kätte, kes teda ise hariwad, lähewad aga riigistatud maatükid sagedasti isikute kätte, kes neid ise ei hari, waid edasi rendiwad ja kasutawad maade kurnamisest ja kohtade laastamisest kasusaamise otsarbel. Nii on Järwa-Jaani endise kirikuwalla talu, Puki, läinud 1921 a. kewadel, mil endise rentnikuga leping uuendamata jäeti, kohaliku pastori A. Rosensteini kätte, kes selle talu maa peal kasvawad metsa — umbes 10 tiinu mitmesaja tuhanda marga wäärtuses — suuremalt osalt on juba ära laastanud ja müünud,

samuti ka kõik põllusaadused koha pealt kirikumõisa wedanud.

Sama pastori kätte läks tegelikult Orina mõisast N. Rosenberg'ile antud koht nr. 19, mida ta kaks aastat pidas ja selle aja sees jälle kõik põllusaadused kirikumõisa wedas, heinaküüni ära müüs ja kurnatud koha siis edasi andis kohalikule taluperemehele C. Männikule, kes seda peab samal wiisil.

Läinud aastal eksploateeris pastor Rosenstein Metsataguse mõisasüdant, mis oli määratud endisele mõisaomanikule Gernet'ile. Täna wu olla temal ettevalmistused käimas ja ministeeriumist nõusolek käes Kuksema mõisasüdame ja wiinawabriku enese kätte saamiseks linatööstuse ühisuse kätte all, kuigi kohalikkude elanikkude teades maa linakaswutamiseks sünnis ei ole.

Eeltoodud asjaolusid silmas pidades ja arwesse wõttes, et sarnaseid nähtusi wägä mitmel pool ette tuleb, paneb i. s. t. p. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöördä põllutöömistri poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on põllutöömistril teada eeltoodud asjaolud?

2. Kas kawatsetakse wastutusele wõtta isikuid, kes on wõimaldanud sarnase riigiwaranduste laastamise ja selle toimepanijad ning esineda wastawate kahjutasu nõudmistega?

3. Mida kawatseb teha põllutöömister sarnaste nähtuste kiires korras likwideerimiseks ja ärahoidmiseks, kui ka selleks, et maa üldse ei läheks nende kätte, kes teda ise ei hari?

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu ligema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel:

Tallinnas, 30. jaanuaril 1923 a.

(Allkirjad) J. Piiskar.

E. Jonas.

A. Pärn.“)

J. Piiskar (is.): Maapoliitika on alati olnud wäärnähtuste ja arusaamatuste taimelawaks, ja selle tõttu on ka arusaadaw, et eriti sagedasti on meil tulnud seda küsimust käsitada arupärimiste ja küsimiste näol. Aga kõige selle peale waatamata, et see küsimus tihti päewakorral on olnud, et ka ministeeriumi poolt

on lubatud sellekohaseid abinõusid tarwitusele wõtta, et isegi Riigikogus sellekohaseid soowiawaldusi on wastu wõetud ja enamusrühmade enestegi poolt on rõhutatud, et maade wäljaandmine ja nende kasutamine tuleb terawama tähelepanu alla ja rewideerimisele wõtta, ei ole kõige selle peale waatamata aga siiski sellel alal midagi muutunud, waid seisukord püsib endine edasi. Ühelt poolt on ikka alles ilma maata, ilma eluasemeta need, kes maareformi tagajärjel lahti said selle haritawa maa pealt, kus nad elasid ja kust nad olid lahkuma sunnitud — see on mõisatöölised. Teiselt poolt satuwad aga maatükid ikka weel nende kätte, kes neid ise ei hari, waid kes kasutawad maad ainult selleks, et teatawat wahelkasu saada, kas edasirentimise wõi wõõra tööjõuga kurnamise teel. Ei ole kuulda, et selles küsimuses ligemal ajalgi tõsisemaid samme kawatsetakse astuda. See asjaolu on sundinud meid tänaseks jälle esitata mõned arupärimised maareformi teostamise kohta. Käesolewas arupärimises käsitatakse nähtusi Järwamaalt, kus tegemist on õige mitmekülge maade eksploateerimisega. Nii näituseks on Järwajaani endine kirikuwalla talu, Puki, jäetud üle wõtmata ja endise pidaja, pastor Rosenstein'i kätte, kes ei ole seda kohta kunagi harinud, waid on alati edasi rentinud wõi pooletera peale andnud. See talu oleks pidanud makswate seaduste ja määruste järele üle wõetud saama ja tema kasutamiseks oleks pidanud õigus olema sellel pooleteramehel, kes eelmistel aastatel seda kohta pidas. Sennine pooleteramees on aga lahti lastud ja talu paar aastat tagasi antud kohaliku pastor Rosenstein'i kätte, kes nähtawasti oskab maid wälja kurnata. Ta on teinud seda waremalt ja teeb ka praegu. Puki talu metsast, mida on umbes 10 tiinu, on tema osanud suurema osa juba ära laastata ja turule toimetada. Praegu wõetakse weel wiimast osa maha, nähtawasti selles arwamises, et wast on ehk wiimane aasta, kus weel sealt wõtta saab. Peale metsalaastamise, mille wäärtus kohalikkude elanikkude arwamise järele mitmesaja tuhandeni ulatab, on tema nende aastate kestes, mil koht tema käes, seda ka põllumajandusliselt laastanud. Kõik põllusaadused, mis peawad harilikult koha peale jääma, on tema kirikumõisa wedanud. Ja kui ükskord koht üle wõetakse, siis sarnases seisukorras, et teda waewalt lähemate aastate jooksul kasutada saab.

See härra on juba waremalt sarnase tegewuse poolt tuttav. Muuseas kõneldi mulle asjaosaliste poolt, et juba enne ilmasõda on temal olnud metsalaastamise pärast protsess, mis on kunni Wene senatini läinud, kus Rosenstein'i kaebtus tagajärjeks on jäetud. Tähendab, kohalaastamine ei ole mitte täna ega eile päewakorrale tulnud, waid on juba endisest ajast pärit. Sellepärast oleks pidanud põllutöoministerium teadma, kellega tal antud korral tegemist. Kohalik ringkonnawalitseja on kawatsenud seda talu anda endisele pooleteramehele, kuid põllutöoministeriumilt on tulnud sellepärast õige teraw eeskiri, milles on kästus talu rahule jätta ja mõista antud, et talu jääb pastor Rosensteini kasutada.

Pastorihärra aga ei lepi mitte sellega, et tema ainult Puki talu laastab, waid tema käes on olnud kaks aastat pidada Orina mõisast planeeritud koht nr. 19, millega ta samuti on talitanud. See koht on wormaalselt antud kellegile põhjalääne armeelasele. Huwitaw, kas põllutöoministerium arwab, et põhjalääne armeelased on eesõigustatud maasaajate hulgas wõi mitte. Wõi on see koht antud talle, kui pastor Rosensteini sugulasele lihtsalt pastorihärra ilusate silmade pärast. Igatahes koht on antud põhjalääne armeelasele, pastor Rosenstein'i naisewennale, kes ise seda kohta ei pea, waid ta edasi on annud pastorihärrale. Nähtawasti figureerib ta seal talu kätte saamise abinõuna, kuna tegelikult on talupidaja pastor Rosenstein, kes sellegi kohaga samuti talitab, nagu Puki taluga. Seegi talu ei ole mitte wäga kaugel kirikumõisast. Kahe aasta jooksul on kõik põllusaadused kirikumõisa weetud ja talu täiesti ära laastatud. Kui Rosenstein selle talu oma kätte sai, sai tema mõisa rukkiwälja jaotuse juures niipalju taluwilja, et tema saak lõikusel oli umbes 150 puuda rukkid ja nisu, mis selleaegsete hindadega umbes 70.000 marka wäärt oli. Kuid paar aastat hiljem, kui pastor talu edasi andis, ei olnud seal talus ühtki rukkitera maha külwatud. Peetakse seda korralikuks majapidamiseks?

Kui pastor Rosenstein oma jao sellest kohast oli wõtnud, andis ta koha edasi teisele põllumehele, kellel omal suur ostedud talu ja kes selle kohaga samuti talitab, kui pastor Rosenstein'gi. Kui nii koht on wälja kurnatud, siis wõib olla pakutakse teda mõne aasta pärast mõnele maatamehele-maatahtjale pidami-

seks. Siis on aga raske teda wõtta, kuna teised seal juba wõtnud on, mis wõtta oli ja koha põllumajandusliselt kõrbeks teinud.

Kuid selle härra kawatsused ja huwid ei piirdu weel sellega. Nii on tema, näituseks, püüdnud enese kätte saada ka teisi kohti. Nii on pikemat aega wägipulka weetud, 4—5 korda põllutöoministeriumis käidud paari wiinawabriku pärast, mida püüdsid oma kätte saada ühelt poolt seesama pastor Rosenstein ja teiselt poolt kohalikkudest asunikudest ja teisest põllumeestest kokkuastunud wiinawabrikute kasutajate ühing. On kordunud samasugune lugu, nagu Pöögli mõisa jagamise puhul, mis on kui idamaa muinasjutt linnust, kes tõrwasele katusele lendas ja sabapidi kinni jäi, tõmbas saba lahti — nokk jäi kinni, tõmbas noka lahti — saba jäi kinni. Siin just niisamuti, sõitis pastor Rosenstein ministeriumi — sai tema wabrikud oma kätte, sõitsid ühisuse esitajad — said nemad ja pastor jäi ilma. Nii kordus see mitu korda, kunni wiimaks ühisuse esitajad, kasutades parajat silmapilku, mil wabrikud neile olid lubatud, tegid ringkonnawalitsejaga lepingu ja lasksid ära kinnitada. Ja kui siis pastorihärra tuli, esitasid nad lepingu ja ähwardasid kohtu teel kahjutasu nõuda. Kas ei olnud siis pastorihärral enam himu, wõi ei saanud põllutöoministerium enam midagi parata, aga wabrikud jäid ühisusele.

Kuid ega sellepärast weel wiinawabrikute jant ei lõppenud. Meie arupärimises on öeldud, et praegu on jälle kawatus käimas — ma ei tea, kas seekord konkurenti on wõi mitte — igatahes kawatseb seesama pastor saada ühe teise mõisasüdame, nimelt Kuksema mõisasüdame ühes wiinawabrikuga oma kätte. Kuid nüüd tahetakse seda plaani teostada linatööstuse nime all. Kohalikud elanikud teawad aga tõendada, et Kuksema mõisamaad üldse soodsad ei ole lina kaswamiseks, ja et seal, ega ka ümbruses lina kaswatus kunagi edenenu ei ole. Arwatawasti ei kawatsetagi seal lina kaswata hakata, vähemalt arwawad kohalikud elanikud, et peahuwi on selles, et sel teel wiinawabrikut ja mõisasüdant kätte saada ja mõisa seega teatawa ringkonna käes hoida. Sellest mõisast olewat antudki juba mõnele nendest maad, kes lina wabriku ühisuse asutajad on ja lina wabriku nimel tahetakse maad juurde saada. Loodetakse nii suuremat osa mõi-

sast päästa ja endise mõisniku, pastor Rosenstein'i ja paari okkupatsiooniaegse tegelase-spekulandi kätte kokku sahkerdada.

Sel puhul tuleb mul meelde veel teine kawatus, mis näitab, kuidas Järvamaal üldse linawabrikuid asutatakse. Roosna-Alliku mõisa on paar aastat tagasi kawatsetud samasugust linakaswatust asutada. Et põllutööstuses mõjuwamalt esineda, toodud Wiljandi- maalt üks puud häid linu ja tulnud siis selle linapuntraga põllutööstusele, et tõendada, missugused võimalused „Roosna-Allikul“ linatööstuse arendamiseks on.

Niisuguste abinõudega ja niisugusel teel püütakse maatükke teatawate ringkondade poolt oma kasutada saada. Ma juba näitsin, kuidas neid maid on kasutatud ja ei ole põhjust arwata, et tulewikus, kui niisugusele „linatööstusele“, nagu pastor Rosenstein ja Co. kawatseb asutada, maad antakse, et neid maid siis teisi kasutama hakatakse, kui seda senni on tehtud.

Kõige imelikum selle asja juures on aga see, et waatamata selle peale, et need nähtused juba aastaid on kestnud ja et nende küsimuste puhul alata on ministereeriumis käidud ja ministereeriumi esitajad kohal asjast peaksid informeeritud olema, need nähtused endiselt edasi püsiwad ja mingisuguseid abinõusid nende wastu tarwitusele ei ole wõetud.

Kui meie aga loeme põllutööstusele poolt väljatöötatud rendilepingute kawa, mis arwatawasti peaks maksma kõigi riigimaade rentnikkude kohta, siis leiame sellest kawast, et põllutööstusele näib huwitatud olewat sellest, kuidas riigimaad peetakse ja mis nendega tehakse. Ta on enesele wõrdlemisi wabad käed jätnud. Rendilepingu § 9 kõneleb sellest, et rentnik wõib loomatoitu ilma põllutööstusele loata koha pealt wälja anda ainult wastawate koha peal asuwate rekwiisitsiooni ja natuuraalkohuste täitmiseks. Sellekohased lubad annab kohaline põllutööstusele esitaja. Nüüd on teada, et seesama pastor Metsataguse mõisasüdame kasutamise puhul, kui ka Orina mõisa talust nr. 19 ja nendest 3 mõisast, mis meie arupärimises on nimetatud, on ilma takistamata loomatoitu ja põllusaadusi ära wedanud. Teda ei ole selles kordagi takistatud. Hu-

witaw, kas põllutööstusele on talle sellekohase loa annud ja kas ta tahab ainult asunikkude kohta kitsendusi maksma panna. Kui talle aga luba antud ei ole, mida mina ka eeldan, siis miks ei ole sellele kuritarwitusele waremalt jälgile saadud. Rendilepingu § 21 kõneleb, et rentnikul ei ole õigust ilma põllutööstusele loata maad terwelt ehk osalt teisele edasi rentida.

Siin on aga edasirentimisega tegemist. Ma wõiks näitusi tuua ka teistest maakondadest, kus samuti on talitatud. Ja jälle ei tea meie, et põllutööstusele oleks wahele astunud ja seda takistada püüdnud. Edasi räägitakse selles lepingus metsaraiumisest ja kasutamisest. Siin on öeldud, et rentnikul on õigus kütteks raiuda hagu 3 tolli jämeduses. Puki talu metsast aga wõetakse maha palke ja põletispuud. Neid ei raiuta mitte enese tarwitamiseks, waid müügiks. Tähendab, toimetatakse teisiti, kui see rendilepingu alusel wõimalik. Rendilepingu § 23 on öeldud „Rentnik kaotab oma õiguse rendimaale peale: kui tema maad ilma loata osalt ehk terwelt teisele isikule edasi rendib, ja kui tema lubamata wiisil müüb wõi talust wälja weab loomatoitu ehk sõnnikut, wõi häwitab riigi päralt olewaid hooneid.“

„Kui rentnik renditingimisi ei täida, siis on põllutööstusele õigus lepingu § 25 põhjal nõuda kohtu korras lepingu lõpetamist, rentniku lahkimist koha pealt ja kahjutasu.“ Meil olewate andmete järele on käsitatud juhtumistel tegemist rendilepingu rikkumisega, ühtlasi ka tegemist riigiwaranduse häwitamisega metsalaastamise näol. Niisugustel juhtumistel on põllutööstusele õigus nõuda mitte ainult rendilepingu tühistamist, waid ka kahjutasu ja mitte ainult Rosenstein'ilt, waid ka teistelt. Minu arwates peaks põllutööstusele õigus olema wahele segada, kui isikud, kes maad on saanud, seda ise ei kasuta, waid edasi rendiwad. Ja seda õigust peaks tarwitatama ning wõimaldatama nendele inimestele maad saada, kes maad ei ole saanud ja kes wõiksid nende asemele astuda, kes ise maad ei hari. Et sesse küsimusse selgust muretseda, oleme arupärimise esitanud. Teen ettepaneku see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes on käesolewa arupärimise wastuwõtmise poolt, kätt

tõsta. (Hä äletatakse.) Seda arupärimist on toetanud 25 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek teedeministrile raudtee kütteladude tööliste ületundidetasu maksmatajämise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Raudteeteenijate tööaja ja puhkuse määrustest, mis 2. augustil 1920 a. teede- ja töö-hoolekandeministrite poolt alla kirjutatud ning 18. okt. 1920 a. „Riigi Teatajas“ nr. 173/174 avaldatud, on näha, et katkestamata töötegemise juures peab olema päewas 8, nädalas 48 kuus 204 töötundi, kuna ametites, kus töötamine mitte ühes järjes katkestamatult ei kesta, töölolemise aja tundidearwu iga üksiku tööharu kohta määrab määruses ettenähtud piirides raudteewalitsus, raudteeteenijate esituse seisukohta arwesse wõttes ja töökaitse kommissarile teatades (§ 2) wahetuslikkude tööde juures peawad wahetused olema nii sisse seatud, et igal teenijal 24 tunni jooksul oleks kõige wähemalt üks 8-tunniline ja kuu jooksul üks ühekordne 24-tunniline puhkus (§ 11 p. e). Kõik töötunnid, mis üle neis määrustes nimetatud töölolemise aja wõi nendes määratud puhkeajal tööjuhatause korraldusel tehakse, loetakse ületundideks (§ 6).

Raudteewalitsus ei ole senni nende määruste teises paragrahwis ettenähtud tööaega iga tööharu kohta mitte kindlaks määranud. Selle wastu on ta aga kütteladude töölisi sundinud määruse § 2-s ettenähtud tööajast hoopis kauem tööl olema ja on neilt ära wõtnud § 11 p. e ettenähtud 24-tunnilise puhkeaja — Tallinnas ja Nõmmel 1. juulist 1922 a., Tapal ja Narwas aga algusest, see on — 1920 aastast peale, missugune tööaeg sama määruse § 6 järele loetakse ületunnitööks. Kuid raudteewalitsus ei ole senni ühelegi töölisele nende ületundide eest tasu maksnud. Selle tõttu on igal töölisel tuhanded margad palka saamata. Tööliste mitmekordsed nõudmised nii otseteel kui ka töökaitse kommissaride kaudu on senni jäänud tagajärjetuks.

Neid asjaolusid arwesse wõttes paneb i. s. t. p. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörduda teedeministri poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on teedeministril teada, et raudteewalitsus on wõtnud kütteladude töölistelt neile määratud puhkeaja, sundides neid ületunnitööle ja jätnud palga ületundide eest maksmata juba 1920 aastast algades?

2) Kas ja millal kawatsetakse neile töölistele saamata palk wälja maksta?

3) Kas ja millal kawatsetakse töölistele kindlustada makswates määrustes ettenähtud töö- ja puhkeajad?

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu ligema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Tallinnas, 30. jaan. 1923 a.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel

(Allkirjad) J. Piiskar.
E. Jonas.
W. Binsol.
J. Tiks.“)

J. Piiskar (is.): Meie oleme mitu korda rõhutanud, et Wabariigi Walitsus oma tegewuses, mis puutub töölistesse, sammub eesrinna tööliste seisukorra halwendamise sihis. Praeguses arupärimises käsitatud küsimuses on meil tegemist samalaadilise nähtusega. Arupärimine puudutab teatawat osa raudteelastest, kes koosseisudest wälja jäetud ja selle tõttu on asetatud märksa halwematesse tingimustesse, kui teised. Alati, kui nad tulewad õigustatud nõudmistega ja juhiwad tähelepanu oma seisukorra peale, öeldakse, et nad olla juhulised töölisel, kes ei olla koosseisudes ette nähtud ja sellepärast ei tarwitseta nende nõudmisi täita. Siin näeme praeguse koosseisude poliitika wilja. Tõepoolest ei ole ju ametnikka wähenatud, waid teataw osa, kes enne koosseisudes oli, on nüüd wälja jäetud. Koosseisudest wäljajäetud ametnikud on ilma kõigist neist soodsustest, mis tulewikus pensioni wõi paiuki näol teistele wõiwad osaks saada. Lastakse küll wälja paista, nagu oleks koosseisud wähenenud, kuid tõepoolest pole olnud mingisugust wähenamist, waid teataw osa inimesi on tuule peale heidetud. Koosseisude määramisel on Wabariigi Walitsus ajanud poliitikat, mis ei ole soodne töötawale klassile. Meie arupärimises on jutt neist raudteetöolistest, kes kütteladudes töötawad ja keda sellekohaste määruste järele wahetuslikkude tööliste hulka arwatakse. 1920 a. maksmapandud raudteelaste puh-

kusemäärusest on näha, et tööaeg on määratud 8 tunni peale päewas, 48 tunni peale nädalas ja 204 töötunni peale kuus. Selle juures on öeldud, et need töölised, kes ei saa alati minut minuti kõrwal tööd teha, peawad tööl olema 12 tundi. Edasi on öeldud, et sarnaste tööliste tööaja, kelle töö wõib katkestatud saada ja töölolemise tundidearwu määrab kindlaks raudteewalitsus töökaitse kommissaridele sellest teatades. Kuigi sarnast normeermist juba 1920 a. peale määrus nõuab, pole seda senni olnud. Weel kõneldakse neis määrustes, et wahetuslikkude tööde juures peab töö nii sisse seatud olema, et igal teenijal 24 tunni jooksul oleks wähe-malt üks 8-tunniline puhkeaeg ja kuu jooksul üks 24-tunniline puhkeaeg. Lugu on aga nii, et raudteewalitsus on sundinud töölisi rohkem töötama, kui neil õigus oleks töötada, ka suurteil pühadel on nemand tööd teinud, kuid ei ole selle eest lisatasu mitte saanud. Edasi on Tallinnas juulikuul 1921 a., Narwas ja Tapal juba 1920 a. peale töolistelt ära wõetud 24-tunniline puhkeaeg ja on sunnitud neid tööle ilma lisatasuta. § 6 ütleb aga otsekohe, et iga töötund, mis wäljaspool normiaega tehakse, loetakse ületunnitööks, mille eest peab eraldi tasu makstama. Kütteladude töolistel on suur hulk palka saamata, kellel 7.000—8.000, kellel 10.000; mõnel töölisel, kes hiljem teenistusse on astunud, muidugi vähem. Kõigi tööliste peale kokku teeb see igatahes suure summa wälja. Peaküsimus ei ole muidugi mitte summa suuruses, waid selles, et see palk alles maksmata. Nagu raudteetöölised ise kõnelewad, wõidakse neid isegi 16 tundi tööle sundida. Töölised on mitmel korral pööranud selles asjas töökaitse kommissari poole. Töökaitse kommissar olla ütelnud, et tema arwates töolistel õigus olla lisatasu nõuda, aga tema ei wõi midagi teha sel lihtsal põhjusel, et siin eratöökajaga tegemist ei ole, waid walitsuse asutusega, ja temal selle tõttu raske waele segada. Otse ümberpöördukt peaks see olema; kui eratöökodades tööandja poolt tasu maksmata jäetakse ja töökaitse kommissar peab waele astuma, siis ei peaks walitsuse asutus mitte sarnasele teele kalduma. Alles hiljuti kirjutati ajalehes, et raudtee peawalitsus kõrgematele ametnikkudele, kas ergutusraha wõi preemiaid mitmekümnetuhanda marga suuruses maksab. Tähen-dab, raha pidi olema. Ja kui ei olekski krediite, siiski ei wõiks tööliste palkasid maksmata jätta,

waid tuleb nõutada krediiti ja leida teisi kokkuhoidmise teid, aga mitte töölistele töötasu maksmata jätta.

Omal ajal nõudnud töö-hoolekandeminister, et raudteetöölise ületunnitööd ära jäetaks ja wastaw arw töölisi ametisse wõetaks. Selle nõudmise tegelikuks tagajärjeks ongi eeltähendatud raudteetöölised ja tööliste töö- ja puhkeaja määrused, mis teede- ja töö-hoolekandeministri poolt alla kirjutatud ning 18. okt. 1920 a. „Riigi Teatajas“ awaldatud. Need määrused püüawad tööd normeerida ja hariliku tööpäewa ulatusesse ära mahutada. Kuid nende määruste tagajärg on olnud ainult see, et tööalal on kõik endiseks jäänud, ei ole mingisugust muudatust ette wõetud, kuid töölised on ilma jäänud tasust, mis neile enne pühapäewade ja suurte pühade eest anti. Hiljem, mõnel pool juba algusest saadik, on töölised 24-tunnilisest puhkeajastki ilma jäänud. Tähen-dab, määrus, mis pidi normeerima ja korraldama tööolusid 8-tunnilise tööpäewa piirides, on andnud neid tagajärgi, et töölised on teatawast palgast ilma jäänud, mida neile waremalt makseti ja on ka praegugi lisatundide tasuta, mille saamiseks neil täieline õigus peaks olema. Nii näeme, kuidas siingi maad on leidnud nähtus, millest meie kõnelesime juba palgaseaduse puhul, näidates, et kõrgematele ametnikkudele on õige tublisti palka kõrgendatud, kuna tööliste palka on alandatud, ehk on kõrgendus jälle nii wäike, et sellest rääkidagi ei maksa.

Siis näeme meie weel, et tööliste palkasid alandatakse ka sel teel, et teenitud palka wälja ei makseta. Nendesamade tööliste 4.500-margalisest kuupalgast on tahetud ilma põhjusi nimetama 250 marka kinni pidada, ei tea mis otstarbeks, ja ongi palgasaamise puhul wälja maksmata jäetud, kuid pärast olla siiski tööliste nõudmise peale wastatud, et see asi on liikuma pändud ja on lubatud see 250 marka wälja maksta. Millest sarnased asjaolud raudteel õieti tingitud on, kas ministeeriumi wõi walitsuse korraldustest, wõi talitab siin raudteewalitsus omapead, need asjaolud on meile teadmata.

Meie soowiksime sellepärast Wabariigi Walitsuselt seletust selle kohta, kas kawatsetakse see küsimus lahendada ja kas kawatsetakse senni teenitud palgad, nimelt lisatundide tööraha, wälja maksta wõi mitte. Panen ette see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes käesolewat arupärimist toetawad, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetawad 21 Riigikogu liiget, — seega on see arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. I. s. t. p. Riigikogu rühma arupärimise-ettepaneku põllutöoministrile endiste mõisatöölise käes tarwitada olewate maatükkide ülesütle-mise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Eelmisel istungjärgul wõttis Riigikogu wastu soowiawalduse, et Wabariigi Walitsus esineks ligemal ajal Riigikogule seaduseelnõuga, mis korraldaks ja

kindlustaks maast ilmajäänud endiste mõisatöölise ja üldse maatameeste olukorda.

Kuid otse selle soowiawalduse kiuste on põllutöoministerium asunud endiste mõisatöölise emegi wiltsa elujärje halwendamisele. Nõnda on Pärnumaal mitmes mõisas (Saalepis, Tõstamaal jne.) endistele mõisatöölisele nende käes tarwitada olewad maatükid üles öeldud. Olgugi, et nende maatükikeste kasutamisel tehti kõiksugu kitsendusi (Saalepis, näituseks, ei lubatud taliwilja üldse külwata), oli endistel mõisatöölistel see maanatuke siiski enam kui mitte midagi. Nüüd aga tahetakse nähtawasti seegi maanatuke neilt hoopis ära wõtta. Ülesütlemisel on neile otsekohe öeldud, et nende endisest asukohast enam maad ei anta. Kes maad tahtwat, see asugu Läänemaale. Sinna töötatakse paigutada endisi mõisatöölise ka teistest maakondadest. Tegelikult tähendab see aga endiste mõisatöölise käest wiimase maatükikese ärawõtmist ning nende paigutamist — kuuse alla. Sest põllutöoministeriumi eelarwe arutamise puhul alamkommisjonis selgus, et põllutöoministeriumil puudub igasugune kawa selle kohta, kuidas ja kui palju mujalt paigutada endisi mõisatöölise ühte wõi teise mõisa Läänemaal. Weel enam — põllutöoministeriumi edustajad ei teadnud töötatud Läänemaal nimetada ühtainustki tükeldatud mõisa, kus kohti kohalikkudest maatahtjaist üle oleks jäänud. Küll aga selgus, et seal üldine maanälg sama teraw on kui teisteski maakondades. Järjelikult ei saa juttugi olla teiste

maakondade endiste mõisatöölise paigutamisele sinna töötatud maale.

Arwates, et põllutöoministeriumil ammuugi aeg oleks halbade ja tegelikult mitte midagi andwate töötuste juurest asuda tegelikule ja kawakindlale endiste mõisatöölise warustamisele maaga, paneb iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata põllutöoministeriumi poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on põllutöoministeriumil teada, et endistelt mõisatööliselt mitmel pool ähwardatakse ära wõtta praegu nende käes olewad maatükid?

2. Millal mõtleb põllutöoministerium endiste mõisatöölise elujärje halwendamisest üle minna selle parandamisele?

3. Kas on põllutöoministerium asunud Riigikogu soowiawalduses tähendatud seaduseelnõu wäljatöötamisele ja millal ta kawatseb esitada selle eelnõu Riigikogule?

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu ligema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Tallinnas, 31. jaanuaril 1923 a.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) Oskar Gustawson.

J. Piiskar.

W. Orras.“)

O. Gustawson (is.): Juba maareformi teostamise esimestest päewadest saadik seisab meil alati päewakorral endiste mõisatöölise küsimus terawana ja lahendamata. On teada, järje- ja kawakindluse poolest pole meie põllutöoministerium kunagi hülgada osanud ega tahtnudki maareformi teostamises. Põllutöoministeriumi ja maakorralduse peawalitsuse tugew külg on alati seisnud raamotilises rabamaises erihuwide ja eriotstarbetega. Iseäranis süsteemilage ja inertne on aga oldud endiste mõisatöölise küsimuse korraldamises. Siin on kas käidud selle põhimõtte järele, et „las minna, kuidas läheb“ ehk „mida halwem, seda parem“. Ei saa salata, et maaseadus wõimaldab mõisade tükeldamisel endiste mõisatöölise kuiwalejätmise. Maaseadus jätab endised mõisatöölised tahaplaanile ja asetab eesõigustatud seisukorda sõdurid ning riigistamise alla kuuluwate maa-alade endised wäikerentnikud. Ei ole siis sellepärast imegi, kui 1920 a. maareformi

teostamise määrustes endiste mõisatöölise huvides mitte midagi ei ole tehtud ega nende jaoks mitte midagi ei leidunud hilisemaiski kõrraldustes. Ainukene võimalus neil maasaamiseks seisib selles, et teostamise määrustes ettenähtud korra järele võis anda riigistatud, kuid mitte veel tükeldatud või planeeritud maad kasutamiseks muuseas ka maaharijate ühinguks.

Neile ühinguile lubatakse maasaamiseks eesõigusigi anda siis, kui need kohad hiljem tulevad tükeldamise alla. Kui aga hiljem ühinguks käes olewad mõisad planeerit ja välja anti, siis ei jäänud lubatud eesõigusest peaaegu mitte midagi järele. Eriti siis, kui küsimus puudutas endisi mõisatöölisi. Need mõisatöölised jäeti iseenda ja oma saatuse hooleks. Oli ainult üks käputäis endisi mõisatöölisi, — kui neid töölisteks võiks nimetada, — neile tuldi alati ja väga armulikult vastu. Need olid endised mõisawalitsejad. Neid ning nende perekondi ei aetud koha pealt ära. Neile anti korter ja normaaltalu sinna juurde, vahest isegi mitu normaaltalu. Päril mõisatöölise tee läks aga tihtipeale ainult ühes sihis — nende tee läks kuuse alla. Juhtumisi anti neile 10—12 perekonna peale maad ühe normaaltalu suuruses, teinekord said nad kõigest kaks ehk üheainsa wakamaa ajamaad. Üks-wahe oli veel moodis, et riigimaadewalitsejad ise omapead neid paigutasid päris asunikude kohtade peale — poolemees-tena ehk kaasrentnikkudena. Sel teel loodi sadadele ja tuhandetele mõisatöölise perekondadele kõige raskemad elutingimused. Meie rühm on Riigikogu kaudu mitmel korral endiste mõisatöölise korraldamata ja äärmiselt wiletsa seisukorra peale tähelepanu juhtinud. Siis on põllutöölisminister alati katsunud seletada, — ta olla teinud, mis tema wõimuses. Aga tegelikult ei ole siin kuigi palju märgata tehtud töö tagajärgi. Suurem hulk endisi mõisatöölisi on tänapäewgi ilma kindla korterita, ilma kindla ulalusega ja maata. Tihtipeale juhtub, et mitu perekonda ühte ruumi mahutatud. Ja sealgi elagu nad, olles alati hirmul, et iga 1. maist wõidakse neid jätta ilma sellestki ulalusest ja maalapikesest, mis praegu nende käes tarwitada. Mis aga meile andis erilise põhjuse uue arupärimisega esineda, siis see asjaolu, et põllutöölisminister tänawu näikse ette wõtnud olewat uue omapärase mõisatöölise küsimuse lahendamise wiisi. Kui Riigikogu läinud istungjärgu lõpul

wastu wõttis soowiawalduse, et põllutöölisminister lähemal ajal esineks seaduseelnõuga mõisatöölise ja maatameeste maaküsimuse lahendamiseks, siis wõis oodata, et lähemal ajal ses sihis samme astutakse. Tegelikult aga pakub põllutöölisminister sootuks midagi muud, ta on taas iseendale truuks jäänud. Need sammud, mis minewal sügisel tehtud mõisatöölise olukorra lahendamiseks, sihiwad mitte paremuse poole, waid ähwardawad teha mõisatöölise seisukorra raskemaks, kui ta oli siimaani. Peaaegu igas maakonnas on endistele mõisatöölisele üles öeldud. Põllutöölisminister leiab, et see loomulik on, kui inimestele, kellele üheks aastaks maatükk on antud, iga aasta üles öeldakse. Ja põllutöölisminister seletab, et teist teed mõisatöölise seisukorra lahendamiseks üle ei jäägi. Ometi ei ole see aga mitte nii. Ülesütlemine on sündinud kohtade peal selle sihiga ja selles wärwis, et ta ähwardab mõisatöölisi sellestki maalapikesest, mis neil praegu käes, ilma jätta. Kusagil ei öelda mõisatöölisele, et nad maad endisest asukohast saaksid, wõi et neile endistele maatükkidele veel lisa antaks, waid just vastuoksa — ülesütledad annawad mõista, et nad oma siimaalsed maatükid tänawu 1. maist peawad kaotama ja et neid ühtlasi nende siimaalsest korterist välja kihutatakse. Täna „Waba Maagi“ toob kirjelduse ühe analoogilise juhtumise kohta Tarwastu mõisas. Ma loen selle ette:

„Tarwastu mõisa jagamise puhul jäeti riigi tagawaramaadena 4—5 krunti eriotstarbeks. Nendest kruntidest oli senni endiste mõisatöölise — ligi kakskümmend perekonda, — käes 3 krunti kasutada.

Läinud sügisel tehti tööliste riigimaadeülema poolt ettepanek, Läänemaale üle kolida, kust igale normaal talukoht pidi antama. Töölised ei wõtnud aga tähendatud ettepanekut vastu, põhjendades, et neil puudub tarwiline inwentaar ja aineline jõud. Ka ei olnud ettepanekus sõnagi uute kohtade asupaigast ning reisisitingimustest lausutud.

Töölised pöörasid saadikute kaudu põllutöölisministeri poole palwega, et neile nende käes kasutada olnud krundid ka edaspidi kätte jäetaks, kunni nad endid ise suudawad majandusliselt korraldada. Ministri abi dr. Raamot, kelle jutule saadikud pääsesid, kinnitanud saadikutele, et maad, mis teie käes kasutada

olnud, ei wõta keegi ära, waid ennem saate juurdegi. Saadikud pöörasid rõõmsa meelega koju, ning ministrihärra sõnades uskudes ei püüdnudki keegi enesele teisi äraelamise wõimalusi muretseda.

Kuid nüüd, 3. weebruaril, teatab ringkonnawalitseja töölistele, et nende käes olewad maad siiski ära wõetakse, kuna neile ainult weel $\frac{2}{3}$ wakamaad aiamaad jäetakse."

See on ju alati niiviisi olnud, et meil põllutöoministeriumilt üldse ja dr. Raamot'i poolt eriti wäga armsaid lubadusi antakse, tegelikult aga nendele lubadustele risti wastu talitatakse. Siin samuti: ühelt poolt kindel luba: teid ei puutu keegi, ent teiselt poolt tegelik tõsiasi: tänawu 1. maist maast ilma. Samuti on iseloomulik, et mitte ainult Tartumaal, waid ka Pärnumaal ju mujalgi kõiki endisi mõisatöölisi trööstitakse ühe töötatud maa ja uue Kaananiga — Läänemaaga. Igalpool öeldakse töölistele — siia teid jätta ei saa, küll aga wõite teie Läänemaal kas wõi terve normaaltalu wõi enamgi maad saada, kui aga tahate wõtta. Meil oli arwamine, et sarnaste lubamiste awaldusel peab põllutöoministeriumil kindel kawa olema, kuidas ta Läänemaad koloniseerida mõtleb teistest maakondadest toodud töölistega. Aga eelarwe arutamise puhul pidime kuulma, et midagi sellesarnast ei ole teps. Weel rohkeim: maakorralduse peawalitsus ei teadnud näidata ühtegi mõisa, kus oleks praegu normaaltalusid üle jäänud kohalikkudest maatahtjatest ja kuhu wõiks teistest maakondadest toodud koloniste paigutada. Kõigest sellest wõib oletada täie õigusega, et siin tõsisest tahtest, mõisatöölisi Läänemaale üle paigutada, jutugi ei saa olla. Siin tehakse ainult sõnu, et aga selleks puhuks küsimusest kuidagi moodi jälle üle saada ja — muud ei midagi. Meie rühm on mitmel puhul tähendanud, et sarnaste sõnaliste tötustega kedagi ei toideta. Meie oleme mitu korda toonitanud, et põllutöoministeriumil oleks juba ammugi aeg kindla kawaga esineda, kuidas tema mõtleb endiste mõisatöölise praegust rasket ja ränka seisukorda lahendada. Meie tänane arupärimine on sihitud selleks, et põllutöoministerium tuleks ja ütleks, mis ta üldse lähemal ajal eriti mõtleb teha endiste mõisatöölise küsimuse lahendamiseks ja millal ta mõtleb Riigikogu poolt eelmisel istungjärgul wastuwõetud soowiawalduse täitmiseks

esitada wastawa seaduseelnõu, et ükskord ometi endised mõisatöölised ja maatamehed üldse saaksid kindlama jalgealuse, kui neil siamaani on olnud. Meie arwame, et seda arupärimist peale muude ka tööerakonna liikmed toetawad. (A. Weiler (töer.): Enne seda pikka juttu oleks seda teinud.) Et tööerakonna liikmeid sarnaste üllatuste eest hoida, nagu see hiljuti tabas põllumeeste häälekandja „Kaja“ toimetajat härra Tupits'it, kes ei teadnud, mis tema partei häälekandja kirjutab, siis loeksin ma ette tänasest „Waba Maast“ eelpool tsiteeritud sõnumi lõpu, (J. Hünerson (põl.): Mis piibel see siis ära ei ole!) kus eriti rõhutatakse wadjadust lahendada küsimust, mida käesolew arupärimine käsitab. Ma olen kindel, et need read weidi üllatawad härra Strandman'i ja teisi tööerakondlasi, kellel nähtawasti kunagi aega ega tahtmist ei jätku oma häälekandja seisukohtadega kursis olla. „Waba Maa“ ütleb järgmist: „Nüüd kewade liginemisel on sarnane põllutöoministeriumi otsus tõesti liig, pealegi, kui sügisel kindlasti lubatakse maad weel juurde anda. Töölised on kõik perekonnainimesed ning perekonnaga inimesi ei taheta kuhugile heameelega pikemaks ajaks tööle wõtta.

Peale ringkonnawalitseja teadaande kättesaamist otsustasid töölised põllutöoministeriumi weel kord saadikuid saata, et seal läinud sügisel antud lubadusi meelde tuletada.

Loodame, et endiste mõisatöölise küsimus, mis tõesti üldse terawa kaju omandanud, kord lõpulikule lahendamisele wõetakse."

Meie omalt poolt loodame, et tööerakond mitte ainult oma häälekandjas seda küsimust ei lahenda, waid et ta täna tegelikult kaasa aitab selleks, et küsimus tõesti liikuma pääseks ja lahendusele tuleks. Arupärimist wastuwõtmiseks ette annes loodan ma, et tööerakond meie arupärimise poolt hääletab. (A. Schulbach (töer.): Ilma selle noomitustajutlusetagi oleks hääletanud.)

Juhataja K. Wirma: Asun hääletamisele. Palun neid, kes arupärimist toetawad, kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Arupärimist on toetanud 31 Riigikogu liiget, sellega on arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

**8. Eesti sotsiaal-
demokraatlike
töölise partei
Riigikogu rühma
arupärimise-ette-
panek Wabariigi
Walitsusele sek-
westreeritud
Wene-Balti te-
haste töölise
töötasu vähenda-
mise ja üüri
suurendamise
kohta.**

õige tuntawalt tõstetud, 81—105 margani pöranda ruutsülla pealt 20% hinnaalandusega. (Kuulutus 26. jaanuarist nr. 2/5.) Suurem osa neist korteritest on töölise enda poolt korda seatud, mille peale mitmed neist oma wiimase raha kulutanud.

Nii kui selgub Wabariigi Walitsuse seletuskirjast ettepaneku juurde sekwestreeritud waranduste walitsemiseks operatsiooni fondi asutamise kohta, — kawatseb walitsus tulusid saada muuseas ka majade üürileandmisest, aurutramwai kasutamisest jne. 10.800.000 marka.

Sellega tahetakse osalt töölise poolt elamiskõlbulikkudeks muudetud korterite üürist katta tehaste puudujääki ja tasuda osa 30.000.000 pankrottijäänud Inglis-Balti aktsiaseltsi wõlgadest.

Töölise korterid wabrikute juures ei ole aga mitte selleks asutatud, et nendest sissetulekuid saada, waid et wõimaldada töölisel töökoha läheduses elutseda. Kuna päewapalgad elatismiinumile ei wasta, tuleb neid korterid, mida odawa üüri eest ehk tasuta kasutatakse, kui naturaas antawat osa palgast wõtta.

Kui nüüd töolistelt korterite eest suuremat üüri hakatakse nõudma, peaks wastawalt nende päewapalka tõstma.

Koguni selle wastu paistab eelpool ettetoodud walitsuse seletuskirjast wälja, et walitsus Wene-Balti tehaste töölise palkasid suurteks peab, teiste Tallinna tehaste omadega wõrreldes ja tahab töolistelt edaspidi suuremat töowiljakust nõudma hakata, mis tõsisid odawamaks teeks. Praeguse tükitöö süsteemi juures tähendab see töönormide suurendamist ja tasu vähendamist.

Kuna aga päewapalk ka Inglis-Balti tehases palju wäiksem on kui elatismiinum, ei wõiks selle vähendamisest kõ-

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Wabariigi Walitsuse poolt ametiseseatud sekwestreeritud Wene-Balti laewaehituse- ja mehaaniliste tööde tehaste aktsiaseltsi ning Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse aktsiaseltsi waranduste walitseja korraldusel on tähendatud tehaste koloniides korteris olevate töölise üüriraha

netki olla. Sarnane vähendamine wiiks juba praegugi küllalt rasketes elamistingimistes elutsewad töölised häwinemisele.

Kui teistes Tallinna tehastes weel vähem palka maksetakse, siis oleks waja seal palgaolusid parandada ja üks walitsuse ülesannetest oleks esineda palga alamäärana maksmapanemise seadusega.

Tehase puudujääkide kõrwaldamiseks peaks walitsus aga muid abinõusid leidma, administratsiooni ja ametnikkude ülearuste koosseisude vähendamise ja tehnilise sisseseade uuendamise teel. Selle peale waatamata aga, et juba praegu iga 8 töölise kohta 3 ametnikku tuleb, lastakse töölisi lahti, kuna ametnikkude arwu vähendamisest midagi kuulda ei ole.

Neil põhjustel paneme ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada kawatsused sekwestreeritud Wene-Balti tehaste töölise töötasu vähendamise ja nende korterite üüri tõstmise kohta?

2) Mida saab Wabariigi Walitsus tegema nende korralduste ümbermuutmiseks ja teiste abinõude otsimiseks tehaste puudujäägi katmiseks?

Eesti sotsiaaldemokraatlike töölise partei Riigikogu rühma nimel:

Tallinnas, 1. weebr. 1923 a.

(Allkirjad) A. Jõeäär.

Alma Ostra.
A. Tulp.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.): Lugupeetud rahwasaadikud! Meie wabrikutöölise seisukord ja nende elamistingimised on äärmiselt wiletsad. Ma usun, et seda tõsiasja peawad õigeks tunnistama wist kõik Riigikogu liikmed. Palk on neil alla elatismiinumini, nii et isegi kõike wiimast jõudu kokku wõttes nad endid ja oma perekondi enam-wähem korralikult toita ei suuda. Ja kui siin juures wäljaweo tõttu wiimasel ajal toiduhinnad ikka tõusewad, siis tabawad selle läbi tekkinud raskused peajasjalikult töölise perekondi. Neil ei jätku päewapalgast alatasa kallinevate toiduainete ostmiseks ja selle tõttu on nemad sunnitud aseainetega leppima, mis loomulikult nende tööjõudu halwab. Siin on sagedasti kõneldud korterikitsikusest ja sellega ühenduses olewatest wäärnähtustest ja puudustest. Ka nende all

kannatawad peajasjalikult meie wabriku-töölised. Wabrikutöölised on need, kellel tuleb elada niisketes halbades korterites kümnete kaupa ühes toas, kus haigusteid juba noorelt nende lapsi kihwtitawad. Sellepeale vaatamata, et eluülespidamise tingimised äärmiselt rasked ja wiletsad on, läheb neil kõik palk selle wiletsa toidu ja halwa korteri muretsemise peale ära ja pea kunagi ei jätku palka tarwilikkude riiete muretsemiseks. Ei ole mitte harwad nähtused, kus nii mõnelgi töölisel tuleb turule minna, et endisest teenistusest järelejäänud riideid ära müüa perekonnale toidu muretsemiseks. Sarnaste tingimiste juures on arusaadaw, et kõnetki olla ei saa sellest, et töölised wõiks osa saada nendest kultuuri mõnustest, mis nende tööga loodud, kuid, mis peaaegu erandita meie kodanlise klassi tarwitada on. Arusaadaw on ka see, et niisuguste elutingimuste juures ei wõi töölised ei ülewal pidada oma ajakirjandust ega omale maja ehitama hakata, mis neilt teatawaid kulusid nõuaks. Et niisugune seisukord loomulik ei ole, peaks kõigile arusaadaw olema, kuid nähtawasti ei ole meie tööandjatel sellest mitte arusaamist, sest muidu hoolitseks nemad oma tööliste eest vähemalt niigi palju, kui üks korralik peremees oma tööloomade eest. Vähemalt hoolitseb iga korralik peremees selle eest, et need loomad, kes talle tööd aitawad teha, korralikult toidetud oleks ja korralikud ruumid saaks. Meie töösturid käiwad oma töölistega aga niiviisi ümber, kui endised mõisnikudki, kellel sagedasti karjalaudadki paremad olid, kui moonakate korterid. Kui meie töösturid ise töölise seisukorra parandamiseks midagi teha ei taha, siis peaks walitsuse ülesanne olema, riiklisest seisukohast välja minnes, nendes tingimustesse parandust tuua, sest riiklised huwid nõuawad, et meie töölisklassi, kui selle klassi, kes wäärtusi loob, seisukord peaks niisugune olema, et tema tööjõud selle all ei kannataks ja ei häwineks. Sellest seisukohast välja minnes peaks meie walitsuse esimene ülesanne olema palgaalamäärade seaduse wäljatöötamine ja selle maksmapanemine. Meie näeme aga, et walitsus hoopis wastupidisele seisukohale on asunud. Selle peale vaatamata, et töötingimised on wiletsad, on walitsuse poolt ametisse seatud sekwestreeritud Wene-Balti tehaste walitseja asunud nende tingimiste weel halwemaks tegemisele. Tema poolt on tehastes tööliste

teada antud, et tükitöö tasu saab vähendatud selle läbi, et tükitöö normid suurendatakse. See on seesama, mis otsekohene töötasu vähendamine, sest kui töönormisid suurendatakse, siis tähendab see, et endise palga wäljateenimiseks selle juures rohkem tööjõudu ära kulutada tuleb ning seega töötasu vähendatakse. Samuti on ka tööliste korterite eest, — millede peale, kui palgalisa peale waadata tuleb, sest need on selles mõttes wabriku juurde ehitatud, et lähedalt töölisel oleks kergem töö käia ja missugused muuseum tähendades, ka sugugi nii ehitatud ei ole; nagu harilikult linna korterid, sest neil puuduwad kõrwalised hooned, nagu toidukambrid ja sagedasti isegi puukuurid, nii et tööline oma puud toas hoidma peab, — nende korterite eest on üüri tõstetud palju rohkem kui 60 korda, missugune määr praegumaks wa üüriseaduse põhjal Tallinnas linnawolikogu poolt maksma pandi. Nende korterite üüri on tõstetud isegi 80—105 margani põranda ruutsülla pealt, neid normisid arwesse wõttes, mis ennem rahuajal selles raioonis makswad olid. Selgub, et see tõstmine umbes sajakordne on. Selle peale vaatamata, et töölistel tööpalka on vähendatud, on nende korterite üüridele sedawõrd juurde pandud, et nüüd walitsus loodab isegi tehasele teatawat sissetulekut sellest muretseda. Nii kui Wene-Balti tehasele operatsiooni fondi määramise seaduseelnõu seletuskirjast näeme, loodab walitsus nende korterite üürist ja tramwai sissetulekust umbes 10 miljonit 800 tuhat marka kasu saada. Üks osa puudujääki, mis pankrottijäänud Inglis-Balti seltsil wabriku eksploateerimisel tekkis, tahetakse ka sellest summast katta. Nii siis ei leita muud teed puudujääkide katteks, kui tahetakse selleks tööliste näljapalkadest weelgi maha wõtta. See wõib ju olla, et meie tööstusettewõtete kasu mitmesuguste halbade tingimuste tõttu mitte nii suur ei ole, nagu tema olla wõiks, kuid siin ei seisa põhjused mitte töölise suurtes palkades, waid need seisawad mujal ja nende põhjuste kõrwaldamiseks peaks walitsus püüdma teisi teid leida, aga mitte meie töölisi, kes nii kui nii kurnatud on, weel rohkem välja kurnata. Teen ettepaneku seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Asun hääletamisele. Palun neid, kes selle arupärimise wastuwõtmise poolt on, kätt üles tõsta. (H ä ä l e t a t a k s e.) Arupärimise

poolt on hääletanud 21 Riigikogu liiget, seega on arupärimine tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Järwamaa kriminaalpolitsei ülemale maaandmise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Järwamaal asuwast Küti mõisast planeeritud kohtadele kandidaate määramisel Esna wallanõukogu poolt nõudis Järwamaa kriminaalpolitsei ülem Theodor Raudsepp eesõigustatud sõdurina Küti mõisasüdant ühes hoonetega ja saigi selle, sest teised eesõigustatud sõdurid taganesid tähtsa ametniku eest. Kohaliku ringkonnawalitseja lahkkel kaasabil wõimaldati talle ka inventaari saamine palju suuremal hulgal, kui teistele asunikkudele. Oma õiguste tõenduseks on Th. Raudsepp esitanud wallanõukogule Paide rahwa-wäeülemale poolt wäljaantud tunnistuse. Th. Raudsepp ei ole aga üldse sõjast osa wõtnud, pole teda ka keegi näinud wäe-csas ega lahingus, kus ta just kui olla wahwust üles näidanud, waid ta on olnud 15. nowembrist 1918 a. kummi 31. detsembri 1919 a. Järwamaa politsei teenistuses ja sealt peale Järwamaa kriminaalpolitsei ülemale kohal.

Saadud inventaarist müüs Th. Raudsepp hobuse, kelle eest ta pidi maksuma 13.000 marka (makstud oli ainult 5.000 marka), riigile tagasi 45.000 marga eest. Selles asjas ettewõetud juurdlusel lubanud Th. Raudsepp saadud summa riigile tagasi maksta.

Eeltoodud asjaolusid silmas pidades ja arwesse wõttes, et wastawate asutuste poolt nähtawasti ei kawatsetagi neid lahendada, kuigi sellekohased andmed teada peaksid olema, paneb i. s. t. p. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Th. Raudsepp on saanud maad eesõigustatud sõdurina, kuna ta üldse pole sõjast osa wõtnud?

2. Miks ei ole asjaosalised sarnase tegewuse eest senni wastutusele wõetud ja kas kawatsetakse seda teha?

3. Kas kawatsetakse Th. Raudsepp'alt ära wõtta seaduswastaliselt saadud mõisasüda, mida ta pealegi ise ei hari?

Palume wõtta see arupärimise-ettepanek Riigikogu ligema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma nimel.

Tallinnas, 7. weebr. 1923 a.

(Allkirjad) J. Piiskar.

K. Freiberg.

J. Tiks.“)

J. Piiskar (is.): Selles arupärimises on jälle tegemist nähtusega, kus maatükk on läinud inimese kätte, kes seda ise ei hari ja on läinud jällegi nii wäga iseloomulisel alusel. Arupärimises tähendatud härra Raudsepp on saanud Küti mõisasüdame ühes hoonetega, kui eesõigustatud sõdur. Ta on ilmunud Esna wallanõukogu ette, on esitanud seal tunnistuse selle kohta, et ta teatawas wäeosas on teeninud ja seega eesõigustatud maasaamises ning on nõudnud mõisasüdant, selle peale waatamata, et seal teisi sõdurid oli, kellel rohkem eesõigust oli. Kohalikud inimesed kõnelewad, et tema kasuks — tema oli siis juba kriminaalpolitsei ülem — on mitmed sõdurid tagasi astunud. (K. Ast (sd.): Kes see Raudsepp oli?) Mina teda lähemalt ei tunne, kuid Tallinna Raudsepp ei olnud ta mitte. Peale selle on saanud tema kohaliku ringkonnawalitseja kaasabil inventaari kahekordselt. Temale on antud 6 lehma ja üks hobune 1921 aastal. Enne seda, 1920 aastal on ta saanud ühe lehma ja 1 sõjawäele kõlbmata hobuse. Wiimase eest pidi Raudsepp maksuma 13.000 marka, on aga senni maksnud ainult 5.000 marka, kuna muu osa — 8.000 marka — on alles wõlgu. Hiljem on tema selle hobuse ja ühe wana wankrilogu ära müünud walitsusele 45.000 marga eest. Hobune on ära lõppenud sõjawäes. Selle tagajärjel on asutud küsimust selgitama ja on kindlaks tehtud, et Raudsepp on sõjawäele tagasi müünud waremalt kõlbmatuks tunnustatud hobuse. Raudsepp lubanud siis riigilt saadud summa tagasi maksta. Kas ta seda on teinud wõi mitte, sellekohta mul andmeid ei ole; arwatakse aga, et see summa alles praegu maksmata on. Siin on tegemist kroonu tüssamisega ja pealegi inimese poolt, kes terve Eesti riigi kestwusel on riigiteenistuses olnud, suurema osa aega pealegi kriminaalpolitseis.

Osa inventaarist on tema andnud oma sugulastele ja ka koha on ta wälja rentinud sugulastele, tähendab, ise maad

harinud ei ole. Kõige imelikum on aga see, et Raudsepp on enesele maad nõudnud ja ka saanud eesõigustatud sõdurina, tähendab sõdurina, kes sõjas wahwust üles näidanud. Selle tõenduseks on tema Esna wallanõukogule esitanud mingisuguse tunnistuse, mis Paide rahwawäeülema Oiderman'i ja Arnold Raudsepp'a allkirja kannab. See Arnold Raudsepp on maasaaja Theodor Raudsepp'a wend ja on teeninud Paide rahwawäeülema juures asjaajajana; praegu olla tema Läänemaal töökaitse kommissariiks. Nende allkirjadega on tunnistus wälja antud, milles öeldakse, et Theodor Raudsepp on teeninud Järwamaa pataljonis, pärastises 7. polgus, olla Müüsleri lahingust osa wõtnud ja seal wahwust üles näidanud, tema alt olla isegi hobune maha lastud. Need sõdurid aga, kes Järwamaa pataljonis teenisid ja ka Müüsleri lahingust osa wõtsid, ei ole ilmiski Theodor Raudsepp'a ei Järwamaa pataljonis ega Müüsleri lahingus näinud. Teatakse küll kõnelda, et tema teenistuslehes olla öeldud, et tema on teeninud 23. detsembrist kuni 1. webruarini 1919 a. Järwamaa pataljoni tööroodus wanema kirjutajana. Need sõdurid aga, kordan weel — kes Müüsleri lahingust osa wõtsid, ei tea midagi sellest, et Raudsepp seal lahingus oleks olnud, ei tea ka midagi sellest, et tema hobune lahingus maha oleks lastud. Tõsi, Raudsepp'a hobune on maha lastud Järwamaal wist kusagil Müüsleri läheduses, kuid mitte lahingus, waid siis, kui Raudsepp kahe sõduriga on käinud seal nurgas salawiinawabrikuid otsimas. Sealt tulles on tööpoolest Raudsepp'a hobune ühe metsatee käänul maha lastud. Et see aga mitte lahingus ei sündinud, seda peaks tõendama ka see asjaolu, et hobuselaskjad olid pärast Paides kinni. Kui hobune oleks lahingus maha lastud, siis ei oleks laskjaid saadud wastutusele wõtta ja kinni panna. (W a h e l h ü ü e.) Niisugust sõdimist, härra Steinman, wõib seljataguste kangelaste sõjaks pidada, kus wastaseid pärast kohtulikule wastutusele wõetakse. Kui härra Steinman ka niiviisi on sõdinud, siis on see wäga omapärane sõdimiswiis, mida ainult seljatagused kangelased oskavad. Nii kõneldakse Järwamaal. On teada ka inimesed, mul on kindlad andmed nende poolt, kes ise wiinawabrikute otsimisel kaasa aitasid ja hobuselaskmist nägid. (W a h e l h ü ü d e d.) Kui härra Kana käega lööb, siis wõin ma talle näidata dokumente nende inimeste allkirja-

dega, kes seal juures olnud... (W a h e l h ü ü d e d.) Kui see teine hobune oli, nagu wahele hiiütakse, siis oleks ka keegi seda teist laskmist ja teist hobust nägema pidanud. Aga just selles see imelik asi ongi, et „teise“ hobuse laskmist ei ole keegi näinud. See „teine“ hobune oli küll see, kelle ta wigasena ostis ja pärast riigile tagasi müüs. Nüüd edasi. Härrad parempoolsed ja eriti tööerakond, kes sellest isikust wäga huwitatud näiwad olewat, hiiüawad wahele ja wehiwad kätega, mis wist peab tõendama, et nende teada see asi teisiti olnud. Kui see nii on ja need wahelhüüded pidid tähendama, et nemad ei usu minu andmeid, siis luban mina ette tuua ajalisel järjestatud andmeid selle kohta, kus Theodor Raudsepp olnud. Need on andmed, mida wõib wastata ametasutuse dokumentide põhjal kontroleerida. Raudsepp on nimetatud 15. nowembril 1918 a. Järwa maakonna I politseijaoskonna sekretääriks päewakäsuga nr. 1. Ses ametis on ta olnud kuni 15. webruarini 1919 a., see on — just sel ajal, kui ta teenistuskirja järele pidi olema Järwamaa pataljoni tööroodu wanemaks kirjutajaks ja tunnistuse järele lahingust osa wõtma. Härrad tööerakondlased ja teised, kuidas saate sellest aru? Üks neist dokumentidest peab wale olema, sest nad sisaldawad üksteisele wastukäiwaid teateid. Edasi nimetati Raudsepp 15. webruaril 1919 a. päewakäsuga nr. 4 Järwa maakonna politseülema sekretääriks ja oli selles ametis 25. webruarini 1919 a.

25. webruaril nimetati Raudsepp Järwa maakonna kriminaalametnikuks Järwa maakonna politsei juurde. Sealt wabastati tema 31. detsembril 1919 a. päewakäsuga nr. 7 tema oma palwe peale. 1920 a. jaanuarikuul nimetati Raudsepp Paide kriminaalpolitsei osakonna ülema kohustetäitjaks ja selles ametis püsib tema kuni tänapäewani. Ütelge nüüd, millal oli ta siis sõjateenistuses ja millal ta lahingust osa wõttis. Ei ole ka mingisuguseid dokumente olemas, et teda oleks mobiliseeritud wõi demobiliseeritud. (W a h e l h ü ü e keskelt: Sel ajal läksid paljud wabatahtlikult!) Aga kus ta siis sõdis? Kas üksinda, sest ükski Järwamaa pataljoni sõduritest teda näinud ei ole. Wõib olla, et nemad härra Weiler'iga kahekesi tõesti lahinguid käisid pidamas. Kui oleks öeldud, et härrad Raudsepp, Weiler, Kana ning teised, kes praegu ägedalt wahele hiiüawad, moodus-

tasid ise rühma ja sõdisid oma käe peal, siis wõidakse neile ju anda mitte ainult mõisasüdamed, waid ka terwed mõisad, kuid ärgu räägitagu siis teatawas wäeosas teenimisest. Käesolew juhtumine annab selge pildi, kuidas maad saadakse eesõigustatud sõduritena.

Imelik on ka see, et härra Raudsepp oma kohale nagu kinni naelutatud näib olewat. Kuigi uurimistel kindlaks on tehtud, et tema teadlikult kroonule wigase hobuse müünud, mida härra Raudsepp ise ka on tunnistanud ja lubanud raha tagasi maksta, püsib ta omal kohal. Süüdistusaktis kirjutab prokuröör, kelle käsul uurimist toimetati — endise kriminaalpolitsei ülema süüdistusakt, kõneledes temast, kui endisest ametnikust, kuna Raudsepp tänapäewani püsib ametis. Et tema peale ükski wõim ei hakka, näitab ka järgmine lugu: Wigastatud sõdurite Järwamaa liidu osakonna juhatus on maasaamise suhtes sellekohase märgukirja sõjaministeeriumile saatnud, on kohapeal uurimist toimetatud, on saadud kõik need andmed, mida praegu ette kandsin, kuid selle peale waatamata seisab Raudsepp praegugi kriminaalpolitsei ülema kohal. Kas see kriminaalpolitsei wastu lugupidamist äratab, otsustate muidugi teie. Ühelt poolt iseloomustab see lugu seda, missuguseid inimesi ametis peetakse ja teiselt poolt, kuidas neile maad antakse eesõigustatud korras. Kui teie sarnast tegewust õigeks peate, siis lükkate muidugi selle arupärimise tagasi, kuid mina arwan, et mitte ainult pahem tiiw, waid ka teised peaks toetama seda arupärimist, mis nii palju meeelhärma on tekitanud. Olen ette kandnud andmed, mis ma olen saanud täiesti ustawatelt inimestelt ja mida need inimesed on walmis tõendama, kui seda tarwis on. Panen ette see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Häälendamise motiivide kohta on sõna rkl. Weiler'il.

A. Weiler (töer.): Wäga wõimalik, et need andmed, mida rkl. Piiskar ette tõi härra Raudsepp'a kohta, õiged on, kuid ühte asja pean mina oma kohuseks täiesti tagasi tõrjuda. Kui härra Piiskar ütleb, et need andmed ustawatelt isikutelt on saadud, siis ütlen mina, et need waleandmed on ja praegune Järwamaa politsei-ülem oli üks neist esimestest maaluurajatest, kes wälja läksid enamlaste külasse. Mina olen selle mehega ise kaasas olnud

ja tean wäga hästi, et tol korral kedagi wälja saata ei olnud, ei olnud ühtegi inimest, kes oleks läinud wälja luurama. Muidugi härra Piiskar laulis sel ajal „Jumal, keisrit kaitse sa“, aga mina ütlen, et see oli sel ajajärgul, kui wabariik ka hädaohus oli ja siis läks Raudsepp ise wabatahtlikult enamlaste külasse. Minul on see arusaamata, kuidas saab enamlaste küläs, waenlaste keskel wiinawabrikuid otsida. Selles küläs lasti Raudsepp'a hobune maha. Kas härra Raudsepp'al teine hobune ka weel oli, millest härra Piiskar räägib, seda mina ei tea, aga mina arwan, tal wõib ka 3 ehk 4 hobust olla ja selle peaks siis ka selgeks tegema, kui see arupärimine wastu wõetakse, mina tean, et härra Raudsepp on üks agaramatest wiinawabriku otsijatest. Minul ei ole arwustikku, aga mina tean, et isegi 6 wõi 7 korda on tema elu kallale kiputud. Oli isegi üks juhtumine, kus tema sõjariistus 6—7 wiinawabrikandi wastu üles oli astunud. Wõib olla, et ühes lahingus Raudsepp'al kaks aastat hiljem hobune maha lasti, seda mina ei tea, aga need andmed, mida härra Piiskar ette tõi, et härra Raudsepp ei ole wäerinnal olnud, et tema ei ole Müüsleri mõisa all olnud, need andmed ei wasta tõele, ka mina olen seal juures olnud ja tean seda. Ei saa ikka inimestega nii häbematalt ümber käia. Meie toetame seda arupärimist täiesti seliks, et Wabariigi Walitsusele wõimalus anda wastata ja kahtlemata saab see wastus selles osas sarnane olema, et need andmed, mida härra Piiskar ette tõi, tõele ei wasta.

Juhataja K. Wirma: Palun neid Riigikogu liikmeid, kes käesolewa arupärimise poolt on, kätt tõsta. (Häälletakse.) Arupärimist on toetanud kaugelt üle 25 Riigikogu liikme, sellega on see arupärimine wastu wõetud. Fäktiliseks märkuseks on sõna rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Mina ei ole oma kõnes poole sõnagagi wiinawabrikante kaitsnud, waid mina tähendasin ainult, mil puhul Raudsepp'a hobune maha lasti, edasi tähendasin mina, et Raudsepp'ale on antud mõisasüda Müüsleri lahingust osawõtmise eest 7. polgus, selleaegses Järwamaa pataljonis teenides, ja rõhutasin, et Raudsepp seal teips mitte teeninud ei ole. Tunnistus kõneleb, nagu oleks tema selles wäeosas teeninud, kuna aga tege-likult tema seal mitte teeninud ei ole.

Juhataja **K. Wirma**: Kuulutan
weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 11.40 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell
12 päewal.

Koosolekut juhatab abiesimees **K.
Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

**10. Riigi 1923 a. Juhataja K. Wir-
eelarwe — II ma**: Riigikogu läheb
lugemisel. päewakorras edasi. Ra-
haministeeriumi eelarwe

arutamist jätkata ei saa, sest et rahami-
nister ei saa koosolekust osa wõtta, sam-
mal põhjusel langeb ka kaubandus-töös-
tusministeeriumi eelarwe osa wälja. Aru-
tamisele tuleb haridusministeeriumi eel-
arwe.

Eelarwe-komisjoni aru-
andja **J. Westholm** (loeb):

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1.	Palgad	4.285.700.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	350.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	600.000.—
§ 4.	Esituskulud	60.000.—
§ 7.	Kohtukulud ja juriidiline abi	162.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	570.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	339.100.—
§ 10.	Weokulud	10.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewaltpidamine	200.000.—
§ 12.	Liikuw wara	60.000.—
§ 13.	Tehnilised kulud	300.000.—
§ 14.	Remondid	150.000.—
§ 15.	Toetussummad	43.675.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	30.000.—
§ 31.	Eesti wabadusõjast osawõtnud kooliõpilaste hariduskulud	7.790.000.—
	Kokku peatükk I	58.581.800.—

Peatükk II.

Kooliosakond.

§ 1.	Palgad	339.479.100.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	1.191.500.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	2.869.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	428.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	11.277.900.—
§ 12.	Liikuw wara	4.373.300.—
§ 14.	Remondid	1.245.000.—

§ 15.	Toetussummad	4.024.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	59.000.—
§ 32.	Auhinnad kaswatus- teadliste ja kooli- kirjandusliste tööde eest	45.000.—
§ 33.	Õpe- ja eksamikawad	75.000.—
§ 34.	Kursuste ja eksamite kulud	9.719.700.—
§ 35.	Õpetarbed ja õpe- wahendid	6.274.600.—
§ 36.	Erikulud	50.000.—

Kokku peatükk II 381.111.100.—

Peatükk III.

Teaduse- ja kunstiosakond.

§ 1.	Palgad	73.583.900.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	275.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	500.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	418.300.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	11.934.400.—
§ 10.	Weokulud	350.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewaltpidamine	220.000.—
§ 12.	Liikuw wara	1.499.500.—
§ 14.	Remondid	2.170.000.—
§ 15.	Toetussummad (stipendiumid)	3.209.000.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	50.000.—
§ 34.	Ülikooli juures korraldatud keskkooli- õpetajate eksami- komisjoni kulud	90.600.—
§ 37.	Rahwuskultuuriliste wäärtuste kogumise ja korraldamise kulud	5.126.000.—
§ 38.	Teaduslised kulud	1.000.000.—
§ 39.	Instituutide, kabinet- tide ja kliinikute ülewalt- pidamise kulud	9.858.800.—

Kokku peatükk III 110.285.500.—

Peatükk IV.

Wähemusrahwuste sekretäärid.

§ 1.	Palgad	947.400.—
§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	60.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	100.200.—
	Kokku peatükk IV.	1.107.600.—

Kokku haridusministeerium 551.086.000.—

Koosseisud.

HARIDUSMINISTEERIUM.

Keskasutus.

1) Juhatus ja kantselei.

Minister	1	36.000.—
Ministri abi	2	28.800.—

Haridusnõunik	3	21.600.—	Lektor	8	8.700.—
Rahwussekretäär	3	18.000.—	Tegelik aiatöö ja mesilaspidamise õpetaja	1	7.700.—
Kantselei juhataja	1	15.300.—			
Sekretäär	1	8.700.—			
Haridusnõunikku			Lisaametid.		
sekretäär	1	8.700.—	Teaduskonna dekaan	7	2.500.—
Rahwussekretääri asjaajaja	3	5.800.—	Teaduskonna sekretäär	7	1.200.—
Registraator	1	5.800.—	Majanduskommisjoni liige	2	1.200.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—	Pasteuri instituudi juhataja	1	1.200.—
Masinakirjutaja	5	5.000.—			
Statistik	1	7.700.—			

Majandusosakond.

Juhataja	1	19.500.—
Juhataja abi	1	13.500.—
Sekretäär	1	8.700.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Pearaamatupidaja	1	13.500.—
Raamatupidaja	1	7.700.—
Arveametnik	1	6.200.—
Arhitekt	1	13.500.—
Tehnik wanem (ehituse õigusega)	1	9.900.—
Registraator	1	5.800.—
Käskjalg-uksehoidja	2	4.500.—

2. Teaduse- ja kunstiosakond.

Juhataja (kohuseid täidab üks ministri abidest)	1	25.200.—
Sekretäär	1	8.700.—
Muinsusasjade korraldaja	1	13.500.—
Asjaajaja	1	5.800.—

3. Kooliosakond.

Juhataja	1	25.200.—
Juhataja abi	2	15.300.—
Sekretäär	1	8.700.—
Sekretääri abi	2	6.200.—
Registraator	1	5.800.—
Kantseleiametnik wanem	1	5.300.—
Wanem haridusinstruktor	1	11.700.—
Haridusinstruktor	2	9.900.—

Asutused kohtade peal.**A. Tartu ülikool.****Ülikooli walitsus.**

Kuraator	1	3.600.—
Rektor	1	3.600.—
Prorektor	1	2.500.—

Ülikooli õpejõud.

Professorid	86	25.200.—
Dotsent	14	19.500.—
"	14	18.000.—
Prosektor, astron. observerw. adjuutor. eriainetete õpetaja	5	15.300.—

Ülikooli raamatukogu.

Raamatukogu juhataja	1	21.600.—
" hoidja noorem assistent	2	11.700.—
" assistent	3	7.700.—
Raamatukogu kantseleiametnik	1	5.000.—
" " " "	2	4.800.—
" " " "	1	4.600.—
Raamatukogu käskjalg	2	4.000.—

Õigusteaduskond.

Teaduskonna noorem assistent	3	7.700.—
Teaduskonna seminaari korraldaja	1	4.600.—

Arstiteaduskond.

Kantseleiametnik I j.	1	5.000.—
Käskjalg	1	4.000.—

Sisehaiguste kliinik.

Assistent wanem	1	9.900.—
Assistent noorem	2	7.700.—
Ülewaataja (wanem õde)	1	5.300.—
Perenaine	1	4.600.—
Halastajaõde	2	4.800.—
Sanitäär I j.	1	4.500.—
" II j.	1	4.000.—
Põetaja II j.	4	3.700.—
Talitaja	4	3.400.—
Uksehoidja	1	4.000.—
Keetja	1	3.700.—

Haawakliinik.

Assistent wanem	1	9.900.—
Assistent noorem	3	7.700.—
Ülewaataja	1	5.300.—
Perenaine	1	4.600.—
Halastajaõde	3	4.800.—
Masseerija	1	4.500.—
Sanitäär I j.	1	4.500.—
" II j.	3	4.000.—
Põetaja II j.	8	3.700.—
Talitaja	7	3.400.—
Uksehoidja	1	4.000.—
Keetja	1	3.700.—
Köögiteenija	3	3.400.—

Naistehaiguste kliinik.			Hospital-kliinikute majandusosakond.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Majandusinspektor	1	6.700.—
Assistent noorem	3	7.700.—	Kantseleiametnik	2	4.800.—
Röntgenoloog	1	9.900.—	Perenaine	1	4.600.—
Ülewaataja	1	5.300.—	Perenaise abi	1	4.500.—
Ämmaemand wanem	1	4.800.—	Köögiteenija	5	3.400.—
„ „noorem	1	4.600.—	Käskjalg	1	4.000.—
Perenaine	1	4.600.—	Keetja	3	3.700.—
Halastajaõde	2	4.800.—	Waimuhaigete kliinik.		
Pöetaja II j.	1	3.700.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Talitaja	6	3.400.—	Assistent noorem	2	7.700.—
Uksehoidja	1	4.000.—	Ülewaataja	1	5.300.—
Keetja	1	3.700.—	Perenaine	1	4.500.—
Hospital-haawakliinik.			Halastajaõde	1	4.800.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Pöetaja I j.	5	4.000.—
Assistent noorem	2	7.700.—	„ II j.	17	3.700.—
Ülewaataja (wanem õde)	1	5.300.—	Talitaja	5	3.400.—
Halastajaõde	7	4.800.—	Uksehoidja	1	4.000.—
Masseerija	1	4.500.—	Keetja	2	3.700.—
Sanitäär I j.	3	4.500.—	Silmakliinik.		
„ II j.	4	4.000.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Pöetaja I j.	4	4.000.—	Assistent noorem	1	7.700.—
„ II j.	5	3.700.—	Perenaine	1	4.600.—
Talitaja	9	3.400.—	Halastajaõde	1	4.800.—
Uksehoidja	1	4.000.—	Talitaja	3	3.400.—
Teenija (tööline lõikamise juures ja laboratooriumis)	1	3.700.—	Keetja	1	3.700.—
Hospital-sisehaiguste kliinik.			Lastekliinik.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Assistent noorem	2	7.700.—	Halastajaõde	1	4.800.—
Ülewaataja (ühine närwikliinikuga)	1	5.300.—	Perenaine	1	4.600.—
Masseerija (ühine närwikliinikuga)	1	4.500.—	Pöetaja	6	3.700.—
Halastajaõde	5	4.800.—	Keetja	1	3.700.—
Sanitäär I j.	2	4.500.—	Teenija	2	3.700.—
„ II j.	3	4.000.—	Naha- ja suguhaiguste polikliinik.		
Pöetaja I j.	3	4.000.—	Assistent wanem	1	9.900.—
„ II j.	3	3.700.—	Assistent noorem	1	7.700.—
Talitaja	6	3.400.—	Käskjalg	1	4.000.—
Uksehoidja (ühine närwikliinikuga)	1	4.000.—	Sisehaiguste polikliinik.		
Teenija (tööline ambulatooriumis ja laboratooriumis)	1	3.700.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Närwikliinik.			Assistent noorem	1	7.700.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Käskjalg	1	4.000.—
Assistent noorem	2	7.700.—	Kõrwa-, nina- ja kurguhaiguste polikliinik.		
Halastajaõde	2	4.800.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Pöetaja I j.	1	4.000.—	Käskjalg	1	4.000.—
„ II j.	2	3.700.—	Rohuteaduse instituut.		
Sanitäär I j.	1	4.500.—	Assistent wanem	1	9.900.—
„ II j.	1	4.000.—	Assistent noorem	1	7.700.—
Talitaja	3	3.400.—	Käskjalg	1	4.000.—
			Anatoomia instituut.		
			Prosektor	1	13.500.—
			Assistent wanem	1	9.900.—
			„ noorem	1	7.700.—
			Preparaator	1	5.000.—
			Käskjalg	1	4.000.—

Histoloogia instituut.			Matemaatika-loodusteaduskond.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Botaanika instituut.		
Käskjalg	1	4.000.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Operat. hirurgia kabinett.			" noorem	1	7.700.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Ülemaednik	1	5.300.—
Käskjalg wanem	1	4.500.—	Aednik	1	4.500.—
Patoloogia instituut.			Käskjalg	1	4.000.—
Prosektor	1	13.500.—	Taime füsioloogia laboratoorium.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Assistent noorem	1	7.700.—
" noorem	1	7.700.—	Käskjalg	1	4.000.—
Wanem käskjalg	1	4.500.—	Zooloogia instituut ja muuseum.		
Hügieena instituut.			Assistent wanem	1	9.900.—
Assistent wanem	1	9.900.—	" noorem	1	7.700.—
" noorem	1	7.700.—	Preparaator	1	5.000.—
Käskjalg	1	4.000.—	Konserwaator	1	9.900.—
Bakterioloogia kabinett.			Käskjalg	1	4.500.—
Assistent wanem	1	9.900.—	"	1	4.000.—
Käskjalg	1	4.000.—	Keemia instituut.		
Kohtulik-arstiteaduse instituut.			Assistent wanem	2	9.900.—
Assistent wanem	1	9.900.—	" noorem	3	7.700.—
Käskjalg	1	4.000.—	Laborant-tehnik	1	4.800.—
Füsioloogia instituut.			Wanem käskjalg	3	4.500.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Tehnoloogia laboratoorium.		
Käskjalg	1	4.000.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Füsioloogilise keemia laboratoorium.			" noorem	1	7.700.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Käskjalg wanem	1	4.500.—
Farmakoloogia instituut.			Matemaatika ja mehaanika instituut.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Käskjalg	1	4.000.—	Käskjalg	1	4.000.—
Ülikooli apteek.			Meteoroloogia obserwatoorium.		
Apteegi juhataja	1	13.500.—	Assistent wanem	1	9.900.—
" abi	1	7.700.—	Inspektor	1	9.900.—
Käskjalg	1	4.000.—	Teaduslik ametnik	1	9.900.—
Filosoofia teaduskond.			Sünoptik	2	9.900.—
Teaduskonna seminaar.			Waadleja	2	4.600.—
Seminaari korraldaja	1	4.600.—	Käskjalg	1	4.000.—
Klassiline muinasteaduse instituut.			Tallinna abijaama juhataja	1	9.900.—
Käskjalg	1	4.000.—	Tähetorn.		
Arheoloogia kabinett.			Assistent wanem	1	9.900.—
Konserwaator	1	4.600.—	" noorem	1	7.700.—
			Käskjalg wanem	1	4.500.—
			Füüsika instituut.		
			Assistent wanem	1	9.900.—
			" noorem	1	7.700.—
			Käskjalg wanem	1	4.500.—
			Käskjalg	1	4.000.—
			Mineraloogia kabinett.		
			Assistent wanem	1	9.900.—
			Käskjalg	1	4.000.—

Geograafia kabinet.			Põllumajanduse teaduskond.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Taimekasvatuse kabinet.		
Geoloogia kabinet.			Assistent noorem	1	7.700.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Käskjalg	1	4.000.—
Käskjalg	1	4.000.—	Loomakasvatuse kabinet.		
Loomaarsti teaduskond.			Assistent wanem	1	9.900.—
Haawakliinik ja operatsioon-hirurgia kabinet.			Käskjalg	1	4.000.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Mullateaduse- ja agrikultuur-keemia kabinet.		
„ noorem	1	7.700.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Käskjalg	2	4.000.—	Käskjalg	1	4.000.—
Wäikeste loomade kliinik ja sünnitusabi kabinet.			Metsakasvatuse kabinet.		
Assistent noorem	1	7.700.—	Assistent noorem	1	7.700.—
Käskjalg	1	4.000.—	Metsakorralduse kabinet.		
Sisehaiguste kliinik ja diagnostika kabinet.			Assistent wanem	1	9.900.—
Assistent wanem	1	9.900.—	Metsakasutuse kabinet.		
Käskjalg	1	4.000.—	Käskjalg (ühine metsa-		
Bakterioloogia jaam.			kasvatuse, -korral-		
Assistent wanem	1	9.900.—	duse ja -kasutuse ka-		
Siniseristiõde	1	4.800.—	binettidel)	2	4.000.—
Käskjalg	1	4.000.—	Tegeliku zoologia kabinet.		
Pasteuri instituut.			Assistent wanem	1	9.900.—
Instituudi arst	1	5.800.—	Käskjalg wanem	1	4.500.—
Piimaasjanduse laboratoorium.			Assistent noorem	1	7.700.—
Assistent noorem	1	7.700.—	Kultuurtehnika ja geodeesia kabinet.		
Käskjalg	1	4.000.—	Assistent wanem	1	9.900.—
Anatoomia kabinet.			Käskjalg	1	4.000.—
Prosektor	1	13.500.—	Piimaasjanduse kabinet.		
Assistent	1	9.900.—	Assistent noorem	1	7.700.—
Käskjalg	1	4.000.—	Käskjalg	1	4.000.—
Patoloogilise anatoomia kabinet.			Ülikooli walitsuse kantselei.		
Assistent wanem	1	9.900.—	Ülikooli sekretäär.	1	15.300.—
Käskjalg	1	4.000.—	Sekretääri abi	2	6.800.—
Üldise teraamia ja farmakoloogia kabinet.			Registraator	1	5.800.—
Käskjalg	1	4.000.—	Kantseleiametnik	3	5.000.—
Zoohügieena ja loomatoitmise kabinet.			„	5	4.800.—
Assistent noorem	1	7.700.—	Käskjalg wanem	1	4.500.—
Käskjalg	1	4.000.—	„ noorem	1	4.000.—
Õpesevikoda ja hobusekasvatuse ning exterieuri kabinet.			Pearaamatupidaja	1	11.700.—
Sepp-tehnik	1	5.300.—	„ abi	1	6.200.—
Sepp	1	4.800.—	Asjaajaja	1	5.000.—
			Laekahoidja	1	6.800.—
			Teaduskondade kantselei.		
			Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
			Kantseleiametnik	1	4.800.—
			„	1	4.600.—
			Käskjalg	3	4.000.—

Ülikooli majandusosakond.

Juhataja	1	15.300.—
Sekretäär	1	11.700.—
Sekretääri abi	1	6.200.—
Ülikooli eksekutor	1	6.800.—
Wanem kantseleiametnik	1	5.300.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
Ülikooli arhitekt	1	6.200.—
Pesukoja juhataja	1	4.800.—
Uksehoidja peahoones	1	4.500.—
Käskjalg	1	4.000.—

Loomaarsti teaduskonna kantselei.

Kantseleiametnik	1	5.000.—
"	1	4.600.—
Raamatukogu korraldaja	1	3.200.—
Käskjalg	1	4.000.—
Uksehoidja	1	4.000.—

B. Tallinna tehnikum.

Tehnikumi juhatus ja õpejõud.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Osakonna juhataja (dekaan)	10	
Õpejõud	73	

Tehnikumi ametnikud ja teenijad.

Kogude ja laboratooriumide hoidja	1	7.700.—
Kogude ja laboratooriumide hoidja	1	6.800.—
Sekretäär	1	6.800.—
Asjaajaja	1	5.800.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—
Mehaanik	1	9.900.—
Mehaanik-laborant	1	5.300.—
Käskjalg	1	4.500.—
"	3	4.000.—
Riietehoidja	4	3.700.—

C. Riigi keskarhiiv.

Juhataja	1	25.200.—
Juhataja abi	1	18.000.—
Osakonna juhataja	2	11.700.—
Sekretäär	1	7.700.—
Klerk-arhiivi ametnik	4	5.500.—
Kantseleiametnik	2	5.000.—
Raamatuköitja	1	5.000.—
Käskjalg	1	4.000.—

D. Koolid.

Petseri realgümnaasium.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Asjaajaja	1	5.800.—

Riigi kunsttööstuskool.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Asjaajaja	1	6.800.—
Kantseleiametnik	1	5.000.—

Tallinna õpetajate seminaar.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Seminaari algkooli juhataja	1	
Asjaajaja	1	5.800.—

Tartu õpetajate seminaar.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Seminaari algkooli juhataja	1	
Lasteaednikkude seminaari juhataja	1	
Asjaajaja	1	5.800.—

Wõru õpetajate seminaar.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Seminaari algkooli juhataja	1	
Asjaajaja	1	5.800.—

Läänemaa õpetajate seminaar.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Seminaari algkooli juhataja	1	
Asjaajaja	1	5.800.—

Rakvere õpetajate seminaar.

Direktor	1	} Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Inspektor	1	
Seminaari algkooli juhataja	1	
Asjaajaja	1	5.800.—

Tallinna merikool.

Juhataja	1	Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Asjaajaja	1	5.500.—

Kuressaare merikool.

Juhataja	1	Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Asjaajaja	1	5.500.—

	Käsmu merikool.	
Juhataja	1	Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Asjaajaja	1	5.500.—
	Wändra kurtummade kool.	
Juhataja	1	Palk õpetajate palgaseaduse järele.
Kantseleiametnik	1	5.000.—
	Tallinna puutööstuse õpetootuba.	
Juhataja	1	13.500.—
„ abi	1	9.900.—
Instruktor puutööstuse alal	4	8.700.—
Instruktor rauatööstuse alal	1	8.700.—
Raamatupidaja	1	7.700.—
Kantseleiametnik	1	4.600.—

L. Raudkepp (kristl.): Haridusministeeriumi tegewusega võib rahul olla, muud kui niipalju tahaksin ma ütelda, kuiwõrd mina olen tutwunenud maal koolioludega, et ka maal tuleks haridusministeeriumil rohkem rõhku panna selle peale, et anda algkooliõpetajatele paremat haridust ja koolide kultuurilist tasapinda tõsta. Selle kohta saan mina ettepaneku teema, kui õpetajate seminaride seadus arutamise alla tuleb. Ma piirduksin nende üldiste mõtteawaldustega ja esineksin siin paari ettepanekuga, kuigi nad ehk wasturääkimisi esile kutsuwad. On loomulik, et kokkuhoidmise najal meie riik haridusliselt ja majandusliselt peab edenema. Pean tähendama, et kammitsaid siin õige palju on, aga ikkagi ei ole mitte keelatud esineda ettepanekutega, mille sihiks on kultuurtööd arendada ja seda ka kõrwalharudel tõsta. Näituseks on väga tähtis, et kool suudaks ka esteetilist ümbuskonda selle läbi luua, et meil oleks võimalus lastele niisuguseid pilte silmade ette seada saalides ja klassiruumides, kus oleks näha, mis Eesti loow waim on ära teinud. Seda läheb iseäranis ka tarwis selleks, et wäljamaalased saatkondades võiksid tutwuneda Eesti waimuga ja Eesti kunstiga. Kõige tähtsam esitaja selles mõttes on ikkagi kunst. Kui kusa-gil sarnane album, näituseks meie saatkondades wäljamaal, on laua peal ja temaga tutwunewad wäljamaalased, siis nad näewad, et ka Eesti midagi on ära teinud ja et ta lootusi annab, et tulewikus sarnaseid teoseid rohkem ilmub. Meil

sarnast albumi ega piltide kollektsiooni olemas ei ole, mida meie võiksim tarwitada koolides. Isegi Laipman'i pilti, mis kujutab Kreutzwald'i seiswana merekaldal, kus ta ütleb: „Kaugelt näen kodu kaswama“, ei ole paljudes koolides. Kuid niisugused pildid on meil tingimata tarwilikud. Võib olla, esimeses joones tähtsamadki kui ajakirjandus, milleks on määratud 750.000 marka, kuna ma kuulsin, et ajakirjanikud on ainult palunud 250.000 marka. Ministeerium olewat nüüd siin lahkelt juurde pannud, kuid kas see täpealt nii on, mina seda ei tea, igatahes mulle on aga niiviisi räägitud. (W a h e l h ü ü e: E i o l e.) Kui nii ei ole, siis õiendage seda pärast. Ei wõi siis niisuguseid reproduktioone ehk illustratsioone vähemwäärtuslisteks arwata, mis jäädawamad on kui ajakirjanduse numbrid, nad peaksid trükki pääsema, et tähtsat kultuurtööd teha. Kui meie tahame niisugust noorsugu kaswatada, kes suudab aru saada ilutundest ja selles arenda, et ta wabaks saaks toorusest, mis nüüd siin ja seal riikides ilmsiks tuleb, siis on tingimata tarwilik sel teel noorsoo peale mõjuda, et teda kultuurseks teha ja wabastada jämeduse kütkest.

Minu ettepanek oleks järgmine: peatükk III § 37 p. 9-s juurde wõtta: „Eesti kunstnikkude tööde wäljaandmiseks 250.000 m.“ Siis oleks teine ettepanek olema see käiks — kui ma nime nime-tan, siis ma tean, missugust wasturääkimist see pahempoolsetes erakondades tekitab — kristliku noortemeeste ühingu asjus Tallinnas.... saite nüüd kuulda! Ameeriklased, nagu meie kõik teame, on meile palju abi toonud, nad on praktiline rahwas, kes oma noorsugu oskab terweks ja kõlbliseks noorsooks kaswatada, kes kõlbulik on praktilisele elutegewusele. Tema on juba mitme aasta jooksul siia Eestisse oma raha andnud ja 1922 a., nagu aruandest näha, on ta 2.800.000 Emk. selleks määranud, et arendada sporti ja korraldada kursusi noortemeestele, kus nemad võiksid wõõraid keeli ära õppida, näituseks, isegi niisugused kursused ja koosolekud on toime pandud, kus tuntud kõnemees härra Tamm ette kandis, kuidas oma kõneandi ja kõneosawust arendada, et ei oleks tarwis mitte nii pikalt kõnelda, nagu seda siin härra Reesen ja härra Piiskar teewad, waid palju lühemalt ja tabawamalt oma mõtteid awaldada. (J. Piiskar (is.): Teie teete seda kaunis pikalt.) Aru-

saadaw on aga, et Ameerika ei ole mitte niisugune kullakott, mil põhja all pole, tema ei wõi meile mitte armuandeid anda, waid tema kui hea kaswataja annab teatud võimalusi, teeb algatusi, et siis Eestis, nagu mujalgi, Hiinas, Jaapanis, Aasias wõi Euroopa rahwaste juures iseseiswalt selle eest hakatakse hoolt kandma. Kuigi see ühing kannab nime „kristlik“, on tema väljaspool kirikut olew ühing. Tema on oma ühingu korraldanud isegi seal, kus midagi kristlikku pole, nagu näituseks Türgimaal. Seks aastaks on Ameerika abi määratud, nagu ma siin eelarwest ette kannan, 1.360.000 marka, millele on alla kirjutanud peasekretäär Herbert Gott, puudujääk on sel aastal 396.000 marka. Nii on ameeriklased meie noorsoo huvisid tähele pannes oma praktilise kaswatuswiisi ka meie pealinna toonud, nii mitmed on käinud nende loenguid kuulamas, sadanded wõtawad osa spordi wõistlustest ning ta on annud mitmesuguseid võimalusi meie noorsoole oma waba aega täita kasulikkude harjutustega. Selle peale waatamata, et meil raha wähe on, julgen siiski esineda ettepanekuga ja see käiks järgmiselt: peatükk I § 15 alla eelarwesse wõtta p. 48 juurde, et kristlikule noortemeeste ühinguks Tallinnas tuleks määrata 75.000 marka. (J. Piiskar (is.): Kas kirik ka neile annab?) Ta ei ole mitte kiriklik ühing ja sellepärast ei anna kirik neile abi, muidu aga ütleks härra Piiskar kohe, et see on ju kiriklik asutus.

J. Piiskar (is.): Täna wuste eelarwete arutamise puhul on eelarwetest wäga raske kõnelda, sest ei ole andmeid, kuigi on palju aruandjaid. Kui siin waieldi aruandjate üle ja nende ülesannete pärast, siis öeldi, et on iga üksiku eelarwe-osa kohta aruandjad, kuid senni on need aruandjad aruanded luku taha jätnud ja meie ei ole neid aruandeid, mis tulema pidid, mitte kuulnud. Ma soowiks, et haridusministeeriumi aruandja esineks aruandega selle eelarwe-osa kohta, sest kui tähendati, et üldaruandjat ei ole, siis rõhutati mitu korda, et iga osa kohta on oma aruandja. Oli põhjust oodata, et hariduspoliitika kohta ja selle kohta, mis see eelarwe sisaldab ning, mis temaga komisjonis on tehtud, paari sõnaga aru antaks. Seda ei ole aga mitte tehtud, ja siit selgub ikka rohkem, et õigus oli neil, kes algusest peale rõhutasid, et ei taheta üldse aru anda, waid tahetakse eelarwet läbi masindada, nagu esimesel lugemisel juba

tehti. Nüüd peame leppima ainult eelarwe lõpusummadega, sest lisa on ainult toetussummade kohta. Ja nii wõib ka kõnelda peasjalikult ainult nendest.

Eelarwe-komisjoni üldine aruandja, komisjoni esimees, ütles muuseas, et kutsekoole olla wähe ja see küsimus ei arene da mitte. Üldiselt olla aga haridusministeeriumi eelarwes tõuswat tendentsi märgata. Ja see oli kõik. Ta rõhutas weel, et seltskond omalt poolt ei toeta hariduslisi ette wõtteid.

Tulles nüüd eelarwe kui sarnase juurde pean tähendama, et haridusministeeriumi eelarwel on küll tõusew tendents, kuid sellest hoolimata ei ole see eelarwe suutnud tõusta 10%-nigi kulude eelarwest. Hiljuti saadeti kätte Riigikogu liigetele kokkuwõte Rootsi tulude-kulude eelarwest. Seal näeme, et haridusministeeriumi kulude poolest järgneb sõjaministeeriumile. Seal on määratud sõjaministeeriumi peale 149 miljonit krooni ja haridusministeeriumi peale 121 miljonit krooni, see tähendab, sõjaministeeriumi peale 20% terwest eelarwest ja haridusministeeriumi peale 16,14%. Sellega on haridusministeeriumi eelarwe $\frac{3}{4}$ sõjaministeeriumi eelarwest. Kui aga wõtta wastawad arwud Eesti riigi eelarwest, siis leiame, et sõjaministeeriumi peale kulutatakse üle $1\frac{1}{2}$ miljardi ja haridusministeeriumi peale waewalt $\frac{1}{2}$ miljardit, tähendab $\frac{1}{3}$ sõjaministeeriumi eelarwest. Nii siis peaks tõusew tendents haridusalal arenema palju jõudsamalt, kui tahetakse wähegi teistele kultuurrahwastele järele jõuda. Meie oleme alati seda rõhutanud, et Eesti ei peaks sellegagi leppima, kui tema eelarwes hariduse peale kulutataw summa wastaks wanemate kultuurriikide kuluprotsendile, sest nemad lähewad samm-sammult edasi ja katawad jookswaid kulusid. Meie tuleme hoopis isesugustest oludest. Tuleme kõige pealt weneaegse wiletsa ja umbkeelse kooli päewilt, mis loomulikult ei ole jätnud oma mõju awaldamata koolikorralduse peale, samuti ka rahwa hariduslise tasapinna peale üldse. Meie haridusline tasapind on wõrdlemata madal. Siin on kaasa mõjunud ka sõjaaastad, kus noorsugu tahes wõi tahtmata oli õppimises takistatud, kas selle läbi, et õpeasutused olid ewakueeritud, ehk jälle õpilased kutsuti sõjateenistusse wõi selle läbi, et paremad õpejõud mobiliseeriti ning asemele astuwad halwemad. Kõik need asjaolud on asetanud haridusküsimuse Eestis eriti

raskesse seisukorda ja nende tagajärjel peaks pööratama erilist tähelepanu selle peale, et saaks esiteks parandatud vead, mis lähemast minewikust tingitud ja teisest küljest katsutaks wähegi ajakõrgusele tõsta meie haridusala üldse. Kui meie sellelt aluselt wälja minnes käesolewat eelarwet waatame, siis ei ütle need kuiwad arwud meile mitte, et sarnast hariduspoliitika sihtjoont oleks arwesse wõetud. On äärmiselt kahju, et aruandja ei pidanud tarwilikuks kõneleda sellest, mis selle eelarwega on tehtud ja kui palju teda on kaalutud. Nüüd jääb niisugune mulje, et on wõetud olemasolewate koolide peale ainult need summad, mida ära jätta ei saa ja mis juba seadusega ning teatawate wahekordadega on ette kirjutatud. Eelarwe on natukene tõusnud selle tõttu, et uus palgaseadus wastu wõeti ja õpejõudude palkasid natuke tõsteti. Hariduspoliitika laiendamist ja järkjärgulist arendamist, mis wälja paistma peaks eelarwe tõuswast tendentsist, ei ole mitte märgata. See tõusew tendents on tingitud peaaesjalikult palgatõstmisest, aga mitte haridustöö intensiivsemaks wõi põhjalikumaks muutmisest, nagu see meie oludes olema peaks. Seda wäidet, et meil tegemist on ainult sundusliku eelarwega, sunniwad üles seadma wäga mitmesugused asjaolud.

Kõige pealt tahaksin peatada paari sõnaga kõige tähtsama osa, see on algkooli juures. Iga aasta on tulnud rõhutada, et algkooli asi ei edene tarwilikult. Mitu aastat on sellest möödunud, kui 4 õpeaastat algkoolis sunduslikuks tehti. Sealt ei ole aga edasi saadud. Tõsiseid eeltõidki ei ole näha, et teostada 6 a. algkooli, nagu ta seaduses ette nähtud. Ei ole näha kawatsusi kooliruumide muretsemiseks, ei ka selleks, et tulewal aastal tuleks juurde järgmine õpeaasta, sest praeguses eelarwes ei ole wist mitte 5. õpeaasta kulusid ette nähtud, 4. õpeaasta on aga juba mitu aastat käsil ja kui seegi weel korralikult läbi wiidud ei ole, siis on selles süüdi sennine hariduspoliitika, mida peaaesjalikult on juhtinud kristliku rahwaerakonna minister. Wäga imelik on sellepärast härra Raudkepp'i tähendus, et selle ministeeriumi tegewusega wõida rahul olla. See wäide tuletab mulle meelde Tartu kirikukonwerentsi, kus pastor Treuman nii kujukalt wäljendas kiriku seisukoha ja iseloomustas kristlasi üldse hariduse suhtes. Selle järele peab kirik olema selle poolt, et haridust üldse laiali ei lao-

tataks, et rahwa haridusline tasapind üldse ei tõuseks, sest härra Treuman'i wäite järele ei ole kirik kunagi saanud toetuda intelligentsile, waid ainult hallile massile. Selles mõttes on wäga iseloomulik ja arusaadaw, kui leitakse, et praeguse hariduspoliitikaga wõib rahul olla. Kiriku seisukohalt peab see wist tähendama, et sennine hariduspoliitika selle halli massi kestwuse eest küllalt hoolt on kandnud. Meie arwates on haridusküsimus ometi üks elulisematest küsimustest, mille peale ilmiski ei jõuta küllalt kulutada, mille peale kulutatud summad alati kõige produktiivsemad on selle tõttu, et inimesed, mida intelligendimad nad on, mida rohkem nad teadmisi on omandanud, mida awarama silmaringiga nad on, seda paremini wõiwad oma elujärje eest hoolitseda ja seda paremini oma kodaniku kohuseid täita. See ei ole pahempoolsete leitud, waid seda on edumeelsem kiht Ameerikas ja mujal ammu ära tunnud, ja seal ei hoolitseta mitte ainult kristliku noortemeeste seltsi eest, waid hariduse eest üldse. Seal ei kulutata aga mitte ainult riigi poolt hariduse edendamiseks summe, waid ka erarahamehed annawad selleks omalt poolt toetust. Meil ei telta aga sellel ajal mitte midagi. Kui ma küsisin, mis kirik oma kristlikkude noortemeeste heaks on teinud, siis öeldi, et see ei ole kirikline organisatsioon ja jäeti wastus wõlgu. Kui kirik ise peaks hariduskultuurilist tööd tegema, siis ei ole tal kunagi põhjust selleks midagi wälja anda, kui aga summe tarwis, et kirik rahwa ja riigi kulul ülal peetaks, siis esitatakse kohe sellekohaseid nõudmisi. See iseloomustab wäga kujukalt praegust kiriku poliitikat ja ka hariduspoliitikat, mida on aetud kristliku haridusministri ajal ja mille olulisemast muutusest praeguse ministri ajal senni kahjuks midagi ei ole näha ega kuulda olnud.

Ma tähendasin juba, et sunduslik algkool on juba mitu aastat kestnud, aga selle peale waatamata ei ole 4-dat õpeaastat weel mitte suudetud teostada peaaesjalikult sellepärast, et ühelt poolt on küll maksma pandud koolisundus ja trahwid, aga teiselt poolt ei ole hoolitsetud peaaegu mitte sugugi kooliskäimise wõimaluse eest. Sellega on loodud sarnane seisukord, et kehewemate lastewanemate hulgas on maad wõtnud kooliwastane meeolu. Ja kui seda nähtust wõrrelda Tartu konwerentsi ja härra Raudkepp'i seisukohtadega, siis tekib kahtlus, kas

sarnast koolipoliitikat mitte meeeldi ei aetud selleks, et tekiks haridusvastane meeleolu. Igatahes ei ole see haridusvastane meeleolu pärit sealt, kust härrad põlumehed teda pärit olewat seletawad, et õpetajad saada palju palka ja et nende tööpäew olla liig lühike, waid see on pärit sellest, et sunnitakse küll lapsi kooli saatma, aga ei wõimaldata samal ajal kooliskäimist. Kehwematele on kool tehtud kättesaamatuks, mingisuguseks ikkeks, mida nemad kuidagi kanda ei suuda. Kui laps kooli saadetakse, siis ei suudeta temale koolitarbeid, riideid, jalanõusid jne. muretseda. Kui aga last kooli ei saadeta, waid ta teenima pannakse, siis jääb laps muidugi hariduseta ja wanemad peawad pealegi trahwi maksma. Nii on osatud koolist juba teha sarnane karistusabinõu, mida kristlased oma kirikukari näol tahawad ka koguduste kohta maksma panna. Sellega, nagu näete, on loodud kooli vastu teatud waen, mille likwideerimine peaks olema haridusministeeriumi põlewamaks päewaküsimuseks. Toetussummade all on eelarwesse wõetud ainult 15 miljonit kehwmate õpilaste toetamiseks, kuna selleks vähemalt mitu korda rohkem läheks, kui wähegi tahetakse kehwmatele lastele kooliskäimist wõimaldada. Kunni seda aga mitte tehtud ei ole, ei saa isegi 4-aastast koolisundust teostada ja nagu ma juba tähendasin, muutub koolisundus abinõuks, kuidas pahameelt tekitada kooli vastu. Sest kui maal kooliasjast jutt tuleb, siis kõneldakse eestkätt sellest, et ei ole wõimalik lapsi kooli saata kehwmate pärast ja nurisetakse trahwide üle. Kulub tükk tööd, kui neile ära seletada, kuidas asja korraldada ja mis siin ette wõtta tuleks. Maamehed aga oma lihtsuses arwawad, et tuleb jälle endine 4—5 kuu pikkune kooliaeg sisse seada, tuleb jälle minna paari koolitalwe peale üle, ühe sõnaga tagurpidi minna, kuna peaks käidama teiste kultuurimaade eeskujul ja lahendatama küsimus teisel teel, see on wõimaldades lastele, kel enestel jõudu ei ole, koolis käia ja edasi õppida toetuse abil.

Edasi on hulk õpilasi, kes ei lähe algkoolist kesk- ega kutsekoolidesse. Neile peaks antama teataw täiendaw haridus, wõimaldatama haridust ümmarguseks teha, neid elule rohkem ette valmistatama, kui seda 6-aastane algkool suudab teha. Kui aga ei ole weel teostatud 6-aastast algkooli, siis ei saa ka juttu olla täienduskooli teostamisest. Eelarwest ei leia

meie selleks tõepoolest mingisuguseid summe. Meie leiame toetussummade all küll wäikse summa 200.000 marka, mis on niinimetatud edasiharimis-koolidele määratud. Mis asutused need on, kus ja kuidas nad töötawad, sellest ei tea meie midagi. Ühe sõnaga — kinnipitseeiritud raamat. Iseenesest on aga edasiharimis-koolide küsimus wäga suure tähtsusega, praegu üks tähtsamatest haridusalal. Ma juba tähendasin, et täienduskooli ei saa teostada üldises ulatuses, kui ei ole weel 6-aastast algkooli. Aga ka neis kohtades, kus 6-aastased algkoolid siiski tegutsewad, kuigi mitte sunduslikult, ei kuule meie midagi täienduskoolide ellukutsumisest, kuigi see peaks olema üks hädalisematest ja elulisematest küsimustest. Täienduskoolide kõrwal peaks tingimata loodama edasiharimis-koolid. Täienduskool on nende jaoks, kes tulewad algkooli wiimasest klassist ja enam kooli ei lähe. Neil noortel inimestel, kes aga waremalt juba koolipingilt on lahkunud, peaks olema samuti wõimalus oma haridust täiendada. Ma tähendasin juba, kuidas weneaegsed kooliolud, eriti weel sõjaaegsed, on täiesti ebasoodsad olnud, mille tõttu noored inimesed oma hariduse eest tarwilikult hoolitseda ei saanud. Nende tarwis, kes kooli enam ei pääse, sest et nad sellest east wäljas on, kes isegi täienduskooli ei pääse, sest et neil sellekohane ettevalmistus puudub, wõi kellel aega ei ole, et harilikult õpilase wiisi päew päewa kõrwal koolis käia, kes aga siiski wõimaluse leiawad enese haridust täiendada, — nende tarwis peaks olema awara eeskawaga ja kõigiti kättesaadaw täienduskool. Meie oleme kuulnud ainult üksikutest rahwaülikoolidest, mis aga alles saamisjärgus on ja rohkem esimeste katsetena püsiwad, kui et siin teatawa wäljakujunenud nähtusega tegemist oleks, oleme kuulnud üksikutest loengutest, lühikeseajalistest kursustest, kuid need on kõik alles üksikud katsed, mida sõrmede peal wõib üles lugeda. Edasiharimis-kooli küsimus on aga edasilükkamatu küsimus. Kui ei wõimaldata ligemate aastate kestes noorsoole oma hariduse täiendamist, siis on pärast, kui see põlw juba wananemas, tema hariduse täiendamine palju raskem kui praegu.

Samuti ei ole, nagu härra Laidoner tähendas, kutsekoolide asi liikuma hakanud. Iga eelarwe puhul on kõneldud, küll ministrite, küll Riigikogu liigete poolt, et kutsekoolide arwu tuleb tõsta, et tuleb

selle eest hoolitseda, et ei oleks ainult üldhariduslisi keskkoole, mida viimasel ajal peaaesjalikult selle tõttu, et teiste tüüpidega tuttav ei olda, siin-seal asutatakse. Aga asi ei hakka liikuma. Ei ole ka teada, mis ligemas tulevikus sel alal teha tahetakse. Ei ole teada, kas üldse on mingisugust kawa selle kohta, kui palju peaks olema tulevikus üldhariduslisi keskkoole, kui palju kutsekoole ja missugused need kutsekoolid peaksid olema. Terwe kutsekoolide küsimus on tegeliku läbiwiimise mõttes sama lahtine, nagu ta oli aastate eest. Haridusministeerium hoolitseb ainult selle eest, et õpetajate töökoormat suuremaks ja raskemaks teha, kui see töö edukuse mõttes tarwilik. Ja see on õieti kõik, mis tema viimase aja tegewusest silma on paistnud.

Siis tahaksin ma paari sõnaga peatuda toetussummadel, mille kohta andmed Riigikogu liigetele kättesaadawaks on tehtud ja millest siis ka teatava ülewaate võib saada. Siin peab kõige pealt rõhutama seda, mida härra Laidoner'gi rõhutas, et seltskond ei tunne endal mingisuguseid hariduslisi kohustusi olema, ja kõik need asutused, mis väga hästi wõiksid ja peaksid seltskonna enese asjaks olema, peetakse ülewal abirahade abil. See nähtus, et seltskonna jõukam kiht, kes harilikult suuri summe oma lõbustusteks välja annab, haridusliste ettewõtete vastu külmaks on läinud, on praeguse aja kodanluse üldise meeoluga seletataw. Praegune jõukam kiht ei tunne huwi miskisuguste kultuuriliste ja haridusliste nähtuste vastu. Ja ka walitsus haridusministeeriumi näol ja selle hariduspoliitika ei näi tarwilist huwi tundwat haridusala vastu.

Neid toetussomme waadeldes jääb mulje, et haridusministeerium oleks paremini teinud, kui ta mõne neist asutustest toetusrahast ilma oleks jättnud ja selle läbi wabanenud summad määranud kas wõi täienduskoolidele ja edasiharimis-koolidele. See oleks palju otstarbekohasem olnud, kui ajal, kus kõik õpilased ei pääse algkooligi, kus isegi pealinnas lapsi on, kes üldse koolis ei käi — vähemalt ennejõuluste teadete järele oli see nii, kas nüüd asi paranenud on, kas nüüd on korda läinud neid koolidesse paigutada, selle kohta mul andmeid ei ole, — toetada suurte summadega sarnaseid ettewõtteid, nagu näituseks kodanlised teatrid. Kodanline teater on jõukama kihil jaoks, sest proletaariline kiht sinna ei pääse, kas kõrgete hindade tõttu, wõi mõnel teisel põh-

jusel, sest harilikult teda seal ilmaski ei ole. Asutusi, mis rahuldawad selle ringkonna nõudeid, kes väga hästi peaksid jõudma ise neid asutusi ülewal pidada, toetatakse suurte summadega — eelarwes on selleks 6 miljonit marka, — kuid ettepanek toetusraha määrata töölisseteatri heaks, nende laulu ja muusika edendamiseks, kas wõi ilheainukese miljoni suuruses, lükati tagasi. Wõeti selleks ainult 200.000 marka, kuna ometi kehwide rahwakihtide kultuurilise tasapinna tõstmise eest peaks ministeerium rohkem hoolt kandma. Jõukas kiht on alati omale lõbustusi leidnud ja praegugi on kesklinnas peaaegu igas kolmandas majas kabareed ja teised joogikohad. Selleks on tal jõukust küll, aga oma teatrite eest ei hoolitse ta mitte, nende eest hoolitsegu riik. (O. Strandman (töer.): Mitu maja on Tallinnas?) Ma ei ole neid lugenud. (O. Strandman (töer.): Kui palju siis joogikohti on?) Teile peaks nii üks kui teine väga hästi teada olema. Kesklinnas on neid joogikohti pea igas majas. Raatuse platsi ümbruses on waevalt maja, kus ei ole kõrtsi. (O. Strandman (töer.): Siiski teate Teie paremini.) Mina elan seal ümbruses ja käin sealt igapäew mööda. Kui seda kõike jõutakse ülewal pidada, siis peaks jõutama enesele ka teatrit luua, kui selle järele tarwidus on, aga kui seda tarwidust mitte ei ole, ja teatrit tahetakse ülewal pidada neil motiividel, mida härra Raudkepp rõhutab, et waadake, — tulewad wäljamaalased ja neile peab ikka näitama, et Eestis ka teater on, ooper, operett, draama ja et riigi prestiihi ei wõi langeda lasta, nagu ka Eesti kunstnikkude toodete kooliwiimist ei põhjendata mitte sellega, et see haridusliselt tähtis on, waid et kui tulewad wäljamaalased, siis näewad, et meil koolis pildid on. Kui teie äripäewal teatri lähete, siis leiate seal mõnikümmend inimest, wahest harwa sada ehk paar. Ainult laupäewa õhtud on rohkem täidetud. Tähendab, ei ole tarwidust teatri järele. Kehwa rahwakihi hariduslise tasapinna tõstmise mõttes oleks palju loomulikum, kui neile teatritele ei antaks mitte pennigi, waid toetatakse ühelt poolt töölisseteatrit ja teiselt poolt kulutataks need summad hariduslise töö peale wäljaspool kooli, olgu kas rahwaulikoolide, raamatukogude jne. kaudu. (W a h e l l ü ü d e d.) Kui siin oleks eriline summa üles wõetud rahwakontsertide jaoks, siis ei waidleks ma selle vastu

mitte, sest kuigi rahwakontsertidel mitte harilik tööline ei käi, siis vähemalt õpiw noorsugu ja kehmem intelligents. See on ainukene koht, mis on laiemate rahwahulkade jaoks. Aga kas teie sedasama wõiksite öelda ka „Estonia“ teatri kohta? (A. Tupits (põl.): Kes seal siis käiwad, seal käiwad ju laiemad rahwahulgad.) Härra Tupits, kui Teie kunagi waewaks wõtaksite waatama minna, siis näeksite, missugused need laiemad rahwahulgad on, kes seal käiwad, ja kui palju seal töölisi on. (K. Päts (põl.): Kuidas seda ära näha, nad käiwad niisama puhtalt, kui teisedki?) Noh, härra Päts, on wõimalusi hinnata ja aru saada, kes seal on ja keda seal mitte ei ole, sest mitte puhtus ei tee wahet. Eesti tõusikud on maitse poolest wäga madalal tasapinnal, kuid ei taha selle küsimuse üle waielda. Maksab ainult kord minna tööliste-teatrisse ja waadata sealset publikumi ja siis minna „Estoniasse“ ja waadata sealset, siis on selge, mis wahet on nende wahel ja siis wõiks hinnata, missugune publikum siin käib ja missugune seal. Üldiselt on toetussummad äärmiselt wäikesed. Rahwaülikoolidele, raamatukogudele, edasiharimis-koolidele jne. on määratud natuke üle 3.000.000.— See on aga tähtsam osa edasiharimise tööst, mille waja-dust mina eriti rõhutasin. Peale selle on weel mõned wäikesed summad, mille otstarbe aga päris selge ei ole. Kehalise kaswatus otstarbeks on näituseks spordi organisatsioonidele toetussumma määratud. Ei ole aga näha, kuidas see summa mõeldakse tarwitada, kas rekordimeestele wäljaandmiseks, wõi kuidagi teisiti. Läänud aastal oli ka skoutidele käsitöö edendamiseks summa määratud, tänawu on see summa ümber nimetatud noorsoole käsitöö edendamiseks. Seega on see summa määratud teatud sihiga organisatsioonile ja ei saa teda wõtta kui noorsoo hulgas käsitöö edendamiseks määratud summat. Siis figureerib, kuigi wäikese summaga eelarwes üks karskusselts „Wõitleja“. Miks üks karskusselts on eraldatud teistest ja miks ta toetust ei saa karskuskesktoimkonna summadest, kes omakorda sissetulekut saab piiritustshekkide müügist, tähendab — joomise kaudu. Kui arwatakse, et karskusseltsid haridusministeeriumilt toetust ei wõi saada, waid peawad seda saada karskuskesktoimkonnalt, miks on siis üks karskusselts üles wõetud erandina. Kui tulla

kunsti ja kirjanduse juurde, millest härra Raudkepp piltide reprodutseerimise ettepaneku puhul kõneles, siis ei ole selle ala peale haridusministeeriumi poolt rõhku pandud, kuigi ministeeriumi juures on kunsti ja teaduste osakond. Loowa kirjanduse ja kunsti toetamiseks on kõigest 1 miljon 8 tuhat marka määratud. (L. Johanson (sd.): Härra Raudkepp tegiettepaneku.) Kui härra Raudkepp'i ettepanek vastu wõetaksegi, siis ei suurene sellega loowate kunstnikkude toetamiseks määratud summa mitte, waid härra Raudkepp soowitab paljundada minewikkuläinud kunstnikkude töid, nagu selgub tema poolt toodud näitusest. Wõiks kõnelda weel mitmestki toetussummast, mida oleks pidanud teisiti korraldama, kui oleks tahetud kokku hoida ja otstarbekohaselt summe tarwitada. Ma ei kõnele toetussummade vastu üldse, sest kultuuri ja haridusalade peale wõib waewalt liig palju kulutada ja teatawad teened wõiwad ju neilgi asustustel olla. Pean aga rõhutama, et ei-ole tarwilikuks peetud summe kulutada teiste ülesannete peale, mis märksa elulisemad.

Peale selle on eelarwes summad, mis figureeriwad aastast aastasse, kuid tegelikka tagajärgi ei anna, näituseks Eesti kirjelduse wäljaandmiseks määratud summa. Eesti kirjeldus ei saabu ega saabu. Wäga wõimalik, et ka tulewal aastal leiame jälle eelarwes oma kaks miljonit marka selleks otstarbeks. Arwatawasti saab Eesti kirjeldusele sama saatus osaks, mis ligemas minewikus kunstitoodetega sündis ja mida eriti härra Raudkepp'ile meelde tahaks tuletada. Mõni aasta tagasi taheti wälja andma hakata Eesti kunstnikkude tööde reprodutsioonide albumi. Mis oli tagajärg? Pildid saadeti Berliini, kus pidi album walmistatama. Pildid wedelesid bagaashiaitades ja Eesti saatkonnas ja saadeti wiimaks tagasi, kui nad hulk aega seal olid wedelenud.

Igatahes ei tulnud sellest kawatsusest midagi wälja. Kui nüüd härra Raudkepp'i ettepanek läbi läheb, siis ei tule wist ka sellest reprodutseerimise katsest midagi wälja. Samuti on lugu täbar kirjandusega. Koolides õpetatakse kirjandusloo tundides teatawate kirjanikkude töid, mida turul glemas ei ole. Õpilased peawad leppima ainult õpetaja suusõnalise jutustusega ja sealt omad sellekohased teadmised ammutama, ilma et nad ise neid kirjandusteosid oleks lugenud.

Eduard Wilde kirjatööde kirjastamiseks on üks miljon marka üles wõetud. Kas aga selle eest hoolitsetakse, et see kirjandus turule pääseb, on iseasi. Palju on kõneldud ka sellest, et Eestis palju wanawara on küll kirjanduse kui ka muusika alal. Mis on tehtud selleks, et seda wanawara kättesaadavaks teha? Meie leiame eelarwes dr. Hurt'i wanawara korraldamistööde wäljaandmise peale kõigest 50.000 marka, millega ei saa sel alal midagi ära teha.

Haridusminister on awaldanud kõige minimaalsema eelarwe üles wõttes ainult seda, millest mööda ei saa, aga mitte seda, mis tarwis haridus-kultuuriliste küsimuste lahendamiseks. Ja kristlased tõendawad, et see olla hariduspoliitika, mida nemad tahta toetada. Nad juhiwad tähelpanu selle peale, et isegi Ameerika kristlased on Eesti haridustöös kaasa aidanud ja umbes 2.800.000 marka paari aasta jooksul selleks kulutanud. Ma küsin aga, palju on kirik Eesti haridustöö heaks ohwerdanud? Nad ütlevad — see ei olla kiriku asi. Ameerikas, kus kirik mitte riikline asutus ei ole, on kirik rohkem hariduse heaks töötanud, kui meil. Tähendab, neil on tõsist kristlikku waimu ikkagi rohkem kui siin, kus teie tahate kirikute ülespidamiseks isegi hariduse peale määratud summe kasutada. Sealsed wabad kirikud on nii rikkad, et nad teid wõiwad aidata, aga teie ei pea tarwilikuks oma samaladiliste ülesannete peale omalt poolt midagi wälja anda.

Kõike seda arwesse wõttes kordan weel, et senni, kui ei ole antud komisjoni aruandja poolt wastawaid seletusi, jääb sellest eelarwest mulje, et tema on kokku seatud ainult sunduslikkudest summadest, millest mööda ei ole saadud. Edenevad hariduspoliitikat, tõuswat tendentsi meie siit ei leia.

J. Reesen (kom.): Komisjoni aruandja härra Laidoner'i sõnad, et „seltskond ei tunne enesel mingisuguseid hariduslisi kohustusi olewat“ on wäga iseloomustawad kodanliste haritlaste ja intelligenti kohta. Kui meie waatame neid põhjusi, mis pärast see kodanline seltskond ei tunne enesel hariduslisi kohustusi olema, siis peame peatama selle seltskonna korra aluspõhja juures, tema majandusliste iserälduste juures. Meie teame ajaloost, et haridusline edu on tingitud valmistusliste jõudude edenemisest ja et sel ajal, kui kusagil maal wõi riigis valmistuslised

jõud edenewad kiirelt, siis sel riigil on tarwis kaasa sammuda tehnika arenemisega ja kaasa sammuda kõigi nende ülesannete lahendamiseks, mis esile toob valmistusliste jõudude arenemine. Meie Eesti valmistusliste jõudude kohta peame ütleva, et siin mingisugust valmistusliste jõudude edu märgata ei ole waid on hoopis wastupidist, on märgata tagurpidiminekut. Tööstuses ei ole mingisugust edu märgata, waid kõik meie tööstuse ettevõtted on kiratsemas ehk kokku warisemas. Nõndasamuti on põllumajandus katastroofiline. Kui teie neid põhjusi arwesse wõtate, siis ei wõi rääkida mingisugustest waimlistest luwidest, mis niisugusel kodanlisel riigil, nagu seda on Eesti, olemas on. Kui meie waatame teisi kohustusi, mida kodanline Eesti enesele ette seab haritud kodanikkude ettevalmistuse alal, siis peame waatama neid koolisid, mis meil riigi poolt saawad ülewal peetud ja mis meie intelligenti valmistawad. Mul on siin üks statistika ajakiri, kus on toodud riigi keskkoolide andmed 1919—1920 a. kohta. Õpetajate seminaare oli 1919 a. ja 1920 a. 3 ehk 4,1%. Gümnaasiume samal ajal oli 20 ehk 22,7%, realgümnaasiume oli 50 ehk 55,8%. Keskkooli kursusi oli 2 ehk 2,8%. 1920 ja 1921 a. on wahekorrad weidi muutunud, sest siis oli õpetajate seminaare 5 ehk 6,3%, gümnaasiume 21 ehk 26,6% ja realgümnaasiume 41 ehk 52,0%, realkoole 4 ehk 5,5%, komertskoole 5 ehk 6%, keskkoolikursusi 3 ehk 3,8%. Kui meie nüüd waatame neid wahekordi, mis on üksikute koolide wahel ja nende koolide iseloomu, siis meie näeme ka seda waimlist arenemist, nii ütelda intelligenti tõsist nagu, mis nendest koolidest wälja tuleb. Kõige suurema protsendi teewad wälja riigi keskkoolide arwust realgümnaasiumid. 1919—1920 aastal oli neid 55,8%, 1920 ja 1921 a. aga wähenes see summa 52,0% peale. Järgmised olid gümnaasiumid, need teewad wälja 1919 aastal 22,7%, 1921 a. aga juba 26,6%. Kui siin juurde lisame weel realkoolid, mis 1919 a. 3% ja 1920 ja 1921 a. 4% tegid, siis saame 1919 a. ja 1920 a. 86% keskkoolidest, kes otsekohe valmistawad niisuguseid tshinownikuid ette, nagu seda valmistati weneaegsetes keskkoolides. Need keskkoolid, mis meil praegu on, sarnanewad weneaegsetele keskkoolidele, ja meie wõime ütelda õigusega, et need koolid valmistawad ette küll riigiametnikka ja teisi tshinownikuid, kelle arw isegi juba liig suur ja riigile koormaw on,

kuid otsekohesele tegelikule elule ei valmistata nad mitte ette. (A. Jürman (põl.): Teie kommunistlised koolid ei valmistata millegiks ette!) Nii ei ole meie koolipoliitika mitte kooskõlas sellega, missugused tarbed riigil täita on, siin ei waadata mitte hariduse saamise, peale otstarbekohaste jõudude arenemise poliitika seisukohalt, vaid sellest on tehtud lihtsalt teatud wormaalsuse täitmine kodanlise klassihuwide seisukohalt, et lihtsalt teatawat haridust peab ikkagi andma, olgu see haridus siis missugune tahes. Aga et oleks wõetud arwesse tõsiseid tarbeid ja tõsiseid huwisid, siis ei ole seda mitte sündinud. Siin juba kriipsutas komisjoni aruandja alla seda, et meil on wähe kutsekoole; kui me wõtame kommerts-koolid, siis on neid 1920 ja 1921 aastal kõigest 5%, missuguse protsendi wälja teewad põllutöö- ja teised käsitöökoolid, neid andmeid ma praegu ei tea, kuid igatahes ei ole need arwud mitte suured, seda tõendas ka komisjoni aruandja, et neid koolisid wäga wähe on. Mis tahab siis meie praegune koolipoliitika õieti kätte saada? Kas kool peab selleks olema, et teatawaid tshinownikuid sünnitada, kes waimliselt enesele teenistust ei leia. Kui meie wõtame õpetajate seminari, siis, et meie koolidel tulewikku on, wõib oletada, et õpetajaid tarwis läheb. Aga teisest küljest wälja minnes sellest seisukohast, milles riik rahaliselt on ja (paremale poole pöörates) teie seisukoht on ju see, et koolisid ei saaks mitte juurde asutatud, et nende arwu tuleks veel wähenendada, sest palgad on liig kõrged jne., mille üle nurin on tõusnud. Kui siin rkl. Piiskar ette tõi seda, et see kõrgete palgade süsteem, mida meil iseäranis õpetajatele ja teistele riigiametnikkudele makstakse, on nii normeeritud, et see sünnitab üldist hariduswastast meeoleolu, siis tahaksin ma ütelda, et see tõele ei wasta, vaid see oleneb sellest, et meil haridust tahetakse rajada teatawa summi ja maksude peale. Kui nüüd waestele inimestele, kelle lapsed koolist puuduwad, kohuseks tehakse, et nad puudumise pealt peawad trahwi maksuma, siis ei ole see tegeliku eluga mitte kooskõlas, kui mitte wastawaid summasid ei ole, siis ei saa waesem kiht oma lapsi kooli saata, vaid see oleneb ikkagi majanduslisest seisukorrast, kui kaugele teataw isik oma lapsi wõib koolitada, kui kaua ja kas ta üldse seda saab teha. (Hüüded paremalt poolt.) Hariduswastane meeoleolu on

tingitud sootu teisest seisukohast ja nimelt sellest, et meie koolides aetakse niisugust poliitikat, mis laialistele rahwahulkadele kohane ei ole. Ma ei taha mitte ütelda, et meie koolitööl ei ole üldse mingisugust positiwset külge. Ma ütlen, et proletaarlist kaswatust ei saa mitte näpust wälja pigistada, ja kodanlisest kaswatusest ja kultuurist wõtab proletariaat ainult seda, mis kohane ja elule wastaw on, ning heidab kõik teised, kui tühja rämpsu kõrwale, tema wõtab kodanlisest koolist teaduslise külje, mis tõepoolest elule wastab. Meie kodanlises koolis on aga palju rämpsu ja kõlkaid, ja kui siin räägitakse kristlikust õpetusest, mida kooli tuleb wiia, siis niisugust rämpsu ei ole kooli tarwis. Kui teie tahate esteetilisi tundeid arendada, siis ei aita mitte sellest, kui seatakse seinale kujud, mõned teised kõrgema seisuse kangelased mis siis, wõib olla, kui teil head elamiswõimalused on, tõepoolest esteetilisi tundeid sünnitab. Aga need inimesed, kes nende kangelaste kaudu on halbadesse tingimistesse surutud ja kelle majandusline seisukord wilets, kellel kõhutühjusest suu wett täis jookseb, need ei tunne mingit esteetilist lõbu kõrgete kangelaste ja jumalate piltide ees, mida teie endale tahate üles seada. Igatahes ei ole selle juures mitte kahtlust. Ja kui teie waatate nüüd haridusministeeriumi kõlbluse süwenduse alal, siis on möödaläinud aastast veel üks wäga hea mälestus järele jäänud sel puhul, kus meil koolinoorsoo kongressil ilmsiks tulid kodanlise kaswatuse ja teiste pahede tagajärjed. Kus noorukesed hakkasid jooma, ning oksendama, mööblit rikkusid jne., siis tuli see kodanlise kaswatuse mõju all. Ja kui see nähtawale tuli, siis hakati plaastrit otsima, kuidas seda kõlblust parandada ja asi läks isegi nii kaugele, et need, kes koolinoorsoo kongressil selle kõlbluse vastu olid, ning makswa kõlbluse isadele mitte terwitust ei ütelnud, siis saadeti need sootu sellest kodanlisest koolist wälja, selleks põhjusi ette tuues, et need olla kõlbluse langetajad. Kui pärast seda haridusnõukogu ja teised koolinõukogud kokku tulid, siis tehti otsuseks, et tuleb isamaalist meeoleolu ja kõlblust õpetama hakata. Tuleb hakata õpetama kõrgematel kohtadel seiswatest isikutest rohkem lugupidamist jne., tuleb kangelaste pildid, Laidoner'ide ja Päts'ide pildid üles seada ajalehtedes ja mujal, ja oldi arwamisel, et kui niisugused pildid ülewal on, siis meie noorus ei tõrgu enam Päts'ile tele-

grammi saatmast. Ja nüüd tuleb härra Raudkepp ja seletab, et tarwis on toetust kristliku noortemeeste ühingule määrata, sest tema arendab kõlblust — moraali jne. Kuid mis on selle kõlbluse ja moraali siht, mida see kristlik noortemeeste ühing arendab, mis on selle eesmärk. See on seesama, mida härra Raudkepp eile „Estoonias“ kuulutas, et tuleks kurnajate walitsejatele truuks jääda surmani. (W a h e l h ü ü e: K a s t e i e k a s e a l o l i t e?) Mina kuulasin ka seal, aga minul sai himu täis ja ma tulin ära, kuid ma kuulsin seda seltsimeestelt ja teistelt, kes seal ka käisid seda Raudkeppi moraali kuulamas, kes seletawad, et rahwas sellega mitte päri ei olnud. Nüüd on muidugi härra Raudkepp väga wihane, et ta ewangeliimi ei suutnud täies ulatuses kuulutada. Waadake, teie tahate sedasama wägewate ja wõimumeeste moraali õpetada. Missugune on teie kristliku moraali peasiht? Kui teie wõtate need põhimõtted, mida olete üles seadnud nõndanimetatud uue usuõpetuse sildi all, siis olete teie selle uue usuõpetuse sildi all nii taktikawaeselt talitanud, et seda mitte järjekindlalt läbi ei ole wiinud. Kui teie kristliku rahwaerkonna poolt wäljaantud õpetust tahate kooli wiia, Jumal peab alles jääma, aga teisel pool lasete seda wahetada mõnereguse uue kõlblise moraaliõpetuse vastu, siis on see silmade jõllitamine laimatele rahwahulkadele selleks, et omale ka selle eest haridusministeeriumi käest palka saada. Waadake, ka haridusministeerium, kui kaswatuspoliitika juhataja ei ole siin mitte kohustuseta. Teie, härrad, olete temale juba ülesandeks määranud, teie tahate, et haridusministeerium ja omawalitsused peawad saama nõndanimetatud kiriku wabasuõpetuse wäljatöötajaks. No missugust usku peab see kiriku waba usuõpetus tähendama. See tuletab meelde wana Eesti muinasjuttu keeltekeetmisest ja seda, kuidas seal üks keel tegi lätsh ja lõtsh ja teine keel oli kõlaw keel, mida nimetati Eesti keeleks. Teie muidugi teate seda muinasjuttu ise. Nüüd tuleb aga kõlblusõpetamiseks usud kokku koguda, muidugi teie piiskoppide ja teiste usu piiskoppide poolt, mida siis ühte suurde patta pannakse ja mida siis haridusministeerium, ning teised waimulikud inimesed hakkawad keetma teie ja teiste piiskoppide juuresolekul.

Kui nüüd waatame seda moraali, mida see kristlik ja jumalik usk üles seab, siis on teie oma teod näidanud, et teie seda

eneste kohta mitte tarwilikuks ei pea, mis teiste kohta nii väga tarwilikuks peate. Kui wõtta need käsusõnad, mis lastele juba emade poolt kodus õpetatakse, et sina ei pea mitte tapma; sina ei pea mitte warastama; sina ei pea mitte abielu rikuma jne. siis olete teie kristlased esimesed olnud, kes rahwast sõjale üles kutsuwad ja olete walmis mustas mantlis, piibel käes ja rist rinna peal nendele halliwatimeestele õnnistust andma, et minge ja tapke. Waadake, niisugune on teie moraal. Oma tegudega ei rehkenda teie mitte. (W a h e l h ü ü e S a k s a - B a l t i e r a k o n n a s t.) Noh, teile on see kõige kasulikum, et kristlased usku õpetawad, sest teie nuudil ei ole ju muidu tagajärgi, kui piibel mõistust nüriks ei teeks. Parimpoolsed rühmad on haridusministeeriumile ülesandeks teinud seda uut kirikuwaba usuõpetust üles wõtta, ning meie haridusminister, kes hariduspoliitikat juhib, on ka selle oma tegewuskawasse sisse wõtnud. Oleks hea, kui haridusminister siin teataks, et kas tema walmis on selle kirikuwaba usuõpetuse isaks saada, siis teaksime meie sellest tarwilikka järeldusi teha.

Mis puutub haridusministeeriumi poliitikasse, siis oleme küllalt näinud, missuguses sihis seda poliitikat on aetud ja mis nii selgesti ilmsiks tuli pärast koolinoorsoo kongressi, kus need noored, kes teistsuguse ilmawaatega olid, sellepärast koolist wälja heideti. Niisuguseid nähtusi on küllalt olnud ja ka mina isiklikult olen pidanud selle all kannatama ning pahempoolse ilmawaate pärast kodanlisest koolist wälja astuma. Meie wõime seda järeldada, et praeguse haridusministeeriumi poliitika on niisugune, mis wõimaldab koolides õppimise ainult nendele, kes kodanlist ilmawaadet tunnistawad ja tõeks peawad, aga need inimesed, kes seda mitte ei tunnista, peawad koolile selga pöörama. (I. Luiga (tõer.): Kellel on koolis ilmawaade?) Niiviisi wõiwad ainult küsida need, kellel pole tarwis ise oma eluülespidamise eest hoolitseda, kellede eest isad hoolitsewad. Kes aga ise oma eluülespidamise eest hoolitsema ja omal kulul õppima peab, selle ilmawaade oleneb sellest ära, kellele tema ennast müüb wõi kelle käest ta abi saab. Siin ei ole tegemist lapse nõdra-mõistusega, waid elu on see, mis lapse seisukoha ära määrab, kui tema koolis. (W a h e l h ü ü e s o t s i a a l d e m o - k r a a t l i s e s t r ü h m a s t.) Noh, teie

ilmawaate juures tuleb sama palju ka-
helda, kui põllumeestegi ilmawaate juu-
res. Selle wäite kohta, et lastel ei ole
ilmawaadet, luban enesele tähendada, et
seda ilmawaadet kaswatatakse neil juba
koolis. Minul on küllalt juhused näha
seda wahet, mis tehakse waesemate ja
rikkamate laste wahel koolis. Juba see
seisukord teeb ilmawaate selgeks, kui üks
käib hästi riides ja teine räbalates. Juba
sellest tekib klassiwahe, mis weel rohkem
nähtawale tuleb siis, kui ühel on wõima-
lus edasi minna, teine aga 2—3 aastase
kooliskäimisega leppima peab. Need, kel-
lel wõimalus on kõrgemates koolides
käia, tõstawad endid teiste üle isandateks
ja waimlisteks sandarmiteks. Kogu Eesti
haritlaste kohta wõib seda ütelda, et nad
endid rahwa waimlisteks sandarmiteks
teha tahawad ja oma ilmawaadet teistele
peale sundida tahawad. Kogu intelligents
Eestis oma suurema osa õpetajate liiduga
ja teiste waimliste organisatsioonidega on
see, kes kõik heaks kiidab ja waikib, mida
meie haridusministeerium waimlise kas-
watuse alal teeb. Kui mina sõna „õpetajate
liit“ tarwitasin, siis tahan ka seda
põhjendada. Ütelge, mis on õpetajate liit
väljaspool kooli kaswatusalal teinud ja
milles seisab õpetajate liidu tegewus
üldse? Oma 3. aastase, wõi rohkemgi
tegewuse jooksul on ta küllalt oma nägu
ja tegu näidanud. See on niisamasugune
ametiühisus, nagu kõik teised ametiühis-
used, kes hoolitseb oma palkade tõstmise
eest. Kas teie wõite ütelda linnas wõi
maal ühtegi õpetajat, kes hariduslise tasa-
pinna tõstmise eest väljaspool kooli hoo-
litseks. Ma ei ole seda mitte kuulnud, et
nendest, kes siin kõnelewad rahwaüli-
koolis, et neist keegi oleks rahwakoosole-
kutel wõi töolistehulkades käinud. Teie
wõite küll buduaarides ja kabareedes oma
moraalidest jutustada, nii nagu härra
Raudkepp tahab seda teistele sundusli-
kuks teha, kuid sellest moraalist ei ole
teistel kellegil kasu. Kui meie nüüd waa-
tame seda, missugused on hariduslised
tingimised praegu ja kuidas neid waese-
mad rahwakihi kätte saawad. Wõtke
kõige pealt õpeabinõud ja siis ülespida-
mine. Õpeabinõud on niiwõrd kallid, et
tööline oma wäikesest tööpalgast neid
kuidagi muretseda ei saa. Aga kui ei ole
õpeabinõusid, ei ole raamatuid, ütelge,
missugusel teel tahate teie siis haridust
omada, kas sel teel, kui härra Raudkepp
näituseks „Estonias“ kuulutab mingi-
sugust moraali ja kaswatust, wõi on sel-

lest küll, kui tööline käib korra kõnekoos-
olekul, ilma et seda nüüd ise pikemalt
wõiks järele kaaluda. Sest mis on ühest
kõrwast sisse räägitud, teisest välja, sel-
lest ei jää mingisugust mälestust järele.
Mitte kõnede kaudu ei laotata haridust
laiali, waid õpewahendite kaudu. Aga kui
teie waatate neid raamatuid mis on Eestis
olemas, siis teie neist tõepoolest haridust
ei saa. Ma ei kõnele siin rehkenduse alg-
õpetusest ega aabitsa tundmisest, aga kui
teie wõtate teaduslisema külje, siis ei ole
teil isegi kodanlist teadust, rääkimata
weel proletaarlistest raamatutest. Waa-
dake, need, mis on haridusministeeriumi
poolt välja antud, on küll armsad lood
maarahwale, aga need on ammu igane-
nud, ja kui niisuguste juttudega tahetakse
haridust edendada, siis on väga selge see
poliitika, mida haridusministeerium ajab.
Puhutakse rahwale niisugust rämpsu ning
niisuguseid halearmsaid lugusid Jeenowe-
wast selleks, et tema oleks ametis nii-
suguste tühjade asjadega, et ei ärkaks
temas mõtteid. Waat, mõtted, need on
ikka walitsewale klassile hädaohuks. Siin
kord juba härra Martna tähendas, kuidas
Soome walitsus selle eest hoolitseb, et
Marks'i töid ümber tõlkida ja kirjastada.
Meil ei ole aga isegi Tugan Baranowski
töid majandusteaduse alal. Kui teie ma-
janduslist külge ei taha arendada... (W a -
h e l h ü e : L u g e g e A d a m s o n
l ä b i.) Adamson käsib Päts'i kummar-
dada. (A. O s t r a (s d.): A g a P ö ö g e l -
m a n?) Pöögelman ei ole ka weel kõik.
(J. K a n a (t ö e r.): T e m a o n w a n e m
m e e s, k u i T e i e, p r ü g i k ö i k n u r k a.)
Kui teie waatate nüüd, kas meil ei oleks
mitte wõimalus hariduse eest rohkem
hoolitseda, kirjandust tööliste keskel roh-
kem laiali laotada? Meil on wõimalus
olemas, kui teie kaotate kõik need välja-
minekud kaitsepolitsei instituutide peale,
sõjawäge wähendate ja kui teie wõtate
kokku kõik need summad, milledega teie
oma ametnikkude karjasid nuumate, siis
jääks waimlise töö jaoks üle küllalt, wõiks
wähemalt teha seda aasta-aastalt. Waa-
dake, mida on praegu välja antud üksiku-
tes waldades. Kui meie wõtame välja-
minekud wiina ja hariduse peale näitu-
seks Wiljandimaal. Adawere wallas on
tarwitatud ära iga hinge peal wiina peale
225 marka, Aidu wallas hariduse peale
146 marka hinge kohta, kuna 764 marka
wiina peale. Heimthal'is 245 marka hari-
duse peale, 624 marka wiina peale. Holst-
res 281 marka hariduskulusid ja 609 wiina

peale; Immaweres on 242 marka hariduse ja 656 marka wiina peale wälja antud.

Siit nendest arwudest selgub, — mul ei pruugi neid kõiki ette lugeda, sest nad on kõik wäga sarnased ja wastawas wõrrandis: ligi 3 korda antakse wallas wiina peale rohkem wälja, kui hariduse peale, — nende arwude najal saame selge pildi sellest hingelisest seisukorrast, milles „meie“ seltskond asub. Laidoner'il oli õigus ütelda, et seltskond ei tunne mingisuguseid hariduslisi kohustusi endal olema. Meie seltskonnal on teised kohustused, priiskamise, joomise ja prassimise kohustused. Tallinnas näete, et kabareesid ja tantsusaalisid ja teisi joomakohti on rohkem, kui hariduslisi ühinguid ja kultuurilisi asutusi. Kõrtsidel ja teistel niisugustel prassimise kohtadel on igalpool eesõigus. Töölisteteatril ei ole ühtegi paika selles kodanlikes paradüüsis, ei ole niisugust maja, kus töölised wõiks kokku tulla ja oma näitemängu kuulata... (Paremalt poolt: Kes keelab?) Teie keelate! Teie kohtud tõstawad töölised wälja. (Paremalt poolt: Jooge vähem wiina, korjake raha ja ehitage siis endile weel toredamad lossid, kui meil!) No, noh, mina tean seda nüüd paremini. Pange kõrtsid kinni, siis ei jooda!

Nõndasama on lugu maal. Maakonnawalitsused, mis praegu teie käes on, annawad igalpool ikka ja ikka jälle kõrtside awamiseks lubasid wälja ja mida kauemaks maakonnawalitsused teie kätte jääwad, seda rohkem sigineb trahterid, seda rohkem hakatakse juoma ja seda vähem tunneb seltskond luwi haridusliste tarwiduste wastu.

Kui meie nüüd waatame uuesti neid andmeid, mida ma siin wiina tarwitamise kohta ette kandsin ja neid andmeid, mis hariduskulude kohta maal on, siis wõiks weel peatada selle juures, kuipalju waldades wallawalitsuses õpiabinõude peale wälja antakse. Wiljandimaal maksab iga algkooli laps wallal läbistikku 3.384 marka, kuna õpeabinõude peale ei ole ükski wald rohkem lapse kohta wälja annud, kui 100 marka. 4 walda on isegi õpeabinõude muretsemiseks kõigest 50 marka lapse peale kulutanud. Kui teie waatate neid toetussumme, mida walla poolt lastele antakse, 50—100 marka lapse peale, siis peate ütleva, et selle raha eest ei saa praegusel ajal mitte ühte õperamatutki osta. Missugune on siis see ha-

ridusline siht, mida teie kätte saada tahate? Kas tõepoolest siis meie kodanline riik ja tema eesotsas seiswad ministrid nii nürimeelsed on, et selle tshinownikute kaswatamise süsteemi juurde peatama tahawad jääda... (Paremalt poolt: Nürimeelsed olete ise!) Olete jah! —

Kui meie waatame neid summe, mida haridusministeerium nõuab ja tarwitab, siis peame alla kriipsutama seda, et need summad iga aastaga kaswawad, aga kui meie waatame nende summade tarvitamise tagajärgesid, siis näeme, ja teie olete isegi selle tunnistajateks, et summade kaswamisega hariduslise ja kõlblise tasapinna tõusmine ühes ei käi. Kas ei ole õige, et aastatega ühes kõlblus ikka allamäge läheb, mida rohkem edasi, seda enam on teil tarwis pappide piiblit ja manitsust. (Wahelhüüded: Kas teie oma elu ajal olete ka seda manitsust tähele pannud? Kas teie olete manitsemata olnud?)

Edasi tuleks peatada weel nende toetussummade juures. Kui neid summe sisuliselt waadata, mis haridusministeeriumi eelarwe juures lisadena märgitud on, ja mis kodanliste organisatsioonide, nagu seda on näituseks koolinoorsoo liit ja Tallinna filosoofilise ühingu tarwis. (Wahelhüüde: See on tõesti arusaamatu, mida Teie seal loete.) Ka mulle on arusaamatu, mis nendega kätte tahetakse saada. Kui meie wõtame selle koolinoorsoo ühingu toetussumma, mis ta iga aasta on saanud, siis meie peame küsima, milleks see toetussumma läheb. Koolinoorsoo liidu eesotsas seiswad isikud ei ole isegi arusaamisele jõudnud, mis otstarbeks see on. Nemad ütlevad, et nad on ikka arenemisjärgus. Üks naljahammas, härra Kaiser, tähendas, et see koolinoorsoo liikumine on lihtsalt liikumine. (J. Annusson (tõer.): Kust see ilmawaade on?) Mis ilmawaade! Kodanisel koolinoorsool ei ole ilmawaadet, ega see pole proletaariline selts. Kodanline noorsugu otsib ja wahib ringi ja lihtsalt liigub, nii nagu seda härra Kaiser ütles. Niisuguse lihtsa liikumise jaoks antakse wälja summased, kuna teistel aladel seda mitte ei tehta. Kui mina esineksin siin toetussummaga töölisnoorsoole, siis seda mitte ei antaks. Kui teie wõtate 22. punkti, on määratud noorsoo ideaalide uurimise materjaalide läbitöä-

miseks ja wäljaandmiseks. Missuguseid noorsoo ideaale seal uuritakse, seda mina ei tea, wõib olla, neid, mida „Uudismaa“ weergudel ja üliõpilaste ajakirjas on korutatud ja otsitud, ja mida üldse ei olegi. (J. Annusson (töer.): Kas Teie komisjonide koosolekutele ei olnud?) Kas on see uus kasvatuse süsteem ja moraal, mida tahetakse koolis sunduslikuks teha? (J. Kana (töer.): Mina panen ette Teie toetussumma määrata, et Teie ajalehte wõiksite lugeda, muidu jäete ajast maha.) Noh, Teie munad on juba liiga wäikesed...

Juhataja **K. Wirma**: Palun wahelhüüetes mitte tarwitada mittekohaseid sõnu, niisama härra Reesen, kui ka härra Kana.

J. Reesen (kom.): Kui meie waatame teisi summe, mis on wälja antud, siis meie näeme, et nendes summas ei ole tööliste organisatsioonidele mingisugust toetust määratud. Tööliste ajakirjandusele ei ole toetust määratud, sest see olla walitsuse vastu, ja meie ei loodagi niisuguse toetuse peale. (A. Kerem (rhw.): Missugune see ajakiri on?) Seda teate Teie ise. Kui meie waatame teatrite toetust, siis meie näeme teatrite nimekirjas ka Wiljandi „Ugala“t. Wiljandi seltskond ei tunne mingisugust huwitust niisuguste asjade vastu. Mina olen ise kaks korda seal wiibinud ja tean, missugune wahe on nende etenduste wahel, mis „Ugala“ pakub ja mis Wiljandi töölisteühisus pakub. Kui „Ugala“ pidu teeb ja kui sama pidu wõi etendust annab tööliste näitetrupp, siis on „Ugala“s ainult 7 inimest ja tööliste teatris 700. Waadake, niisugune wahe on kodanliste ja tööliste asjade wahel. Kui „Estoonia“ saalid äripäewadel tühjad on, siis mitte sellepärast, et töölistel ei ole huwi sinna minna, waid seal etendatakse niisuguseid asju, mis tööliste moraali ja sihiga kokku ei käi, näituseks mõnesugustest kodudest ja lõbumajadest, mida hiljuti „Estoonias“ etendati. Waat niisugune on see kunst, millest ei taha klassiteadline tööline osa wõtta, kuid niisugune, kellel paks pung on, see

sinna ei lähegi, see läheb kuhugile kaba-reesse, kõrtsi, ja prassib ja lõbutseb seal. Nõnda see on: ühest matist wõetakse ja teise pannakse. Kõike seda poliitikat arwesse wõttes, mida haridusministeerium ajab, ei saa töölisteesitajad sellega mitte rahul olla, sennikaua, kui walitseb niisugune poliitika ja senni, kui tööliste hariduse tõstmise heaks wäljaspool kooli haridusministeerium sõrmegi ei liiguta. Meile räägitakse, et siin on rahwaesitus, kes kõige rahwa huwisid peab esitama, kuid see rahwaesitus on nii ühekülgne, et seda mitte ei tahaks uskuda, et see küünewäärtki selleks midagi teeks, et töölisele kohalist kirjandust muretseda. Korraldatakse Tallinnas, Tartus ja Pärnus töölistele täienduskursused. Ma küsiksin, mida tahetakse seal siis õpetada? Kas seda, mis Raudkepp õpetab, wõi seda, mis Kana juhatab? (A. Kerem (rhw.): Meie maal oskab iga tööline lugeda, kuid on maa olemas, kus tööliste eest hästi hoolitsetakse, nii et nad isegi lugeda ei oska.) Kui teie edumeelsed olete, nagu härra Tõnison oma erakonda nimetab, siis oleks teil tendents edasi, aga mitte tagasi, kuid teie kisute tagasi ja seda näeme kõikidest teie tegudest, mida teie erakonnas teete. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes Teid nii targaks õpetas?) No, igatahes mitte teie erakond.

Kõike seda arwesse wõttes, mida siin sai ette kantud, rõhutan weel kord, et meie selle eelarwe vastu saame hääletama. (Wahelhüüe: Palju teid siis õige on?)

Juhataja **K. Wirma**: Sõna on rkl. Keerdo'l korra kohta.

P. Keerdo (wäljasp. rlm.): Palun enne kwoorumi kindlaks teha.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud kwoorumi kindlaks teha. Palun sekretääri hääled ära lugeda. (Loetakse hääli.) Koos on 43 liiget. Lõpetan koosoleku kwoorumi puudusel.

Koosolek lõpeb kell 2.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

